శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

విషయసూచిక.

1. comparison. 2. make print additions to a vol.

PREFACE.

Kavijanasrayamu or the Refuge of the Poets is now being published for the first time in a complete form, although it is, perhaps, the oldest book extant on Telugu Prosody. The text is the result of the collation of ten manuscripts of which nine are written on palm-leaves and one on paper. The palm-leaf books are all in the library of the Andhra Sahitya Parishat (Telugu Academy) and they have been mostly found in the Tamil Districts of this Presidency. The paper copy is in the Brown Collection of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Appakavi's remark that "perverse poets have interpolated many curious things into the Kavijanasrayamu" is fully borne out by the state of the manuscripts. I have tried my best to restore the original text, al though there is possibly room for further pruning.

The book purports to have been written by Malliya–Recha (Recha son of Malliya or Maliaya) and dedicated to himself. One of the manuscripts "ఙ" contains a short preface of seven verses, which says that "Bhima Kavi, the beloved of the (God) Bhimesvara of Vemulavada" composed the book and dedicated it to Recha, making it appear, at the same time, that Recha composed it himself. This

Statement bears out the universal tradition which ascribes the book to Vemulavada Bhima Kavi. It has been recently suggested that the author of the book was Gokarna, brother of Bhima who was king of Vardhamanapura during the reign of Pratapa Rudra of Warangal; but this suggestion is entirely unsupported. I hold, therefore, subject to future correction that Vemulavada Bhima Kavi was the author of the book and I also hold, for the reasons detailed in the Telugu preface, that Bhima was a native of Vemulavada (*alias* Lemulavada) in the Karimnagar District of H. H. the Nizam's dominions and not, as is supposed by some, of a village of that name near Draksharama in the Godavery District.

The only material available for fixing the age of Bhima Kavi is furnished by two stray verses which tradition ascribes to that poet. It is said that the poet went to see king Kalinga Gangu, that he was told that the king was too busy to see him, that the poet got enraged and uttered a curse in the form of an extempore verse and that, as a result of this curse, the king was soon afterwards deprived of his throne and kingdom by his enemies and reduced to beggary. The poet happened to meet the king again while in this plight and, pitying his condition, he delivered himself of another extempore verse which led to the king's early restoration to his throne. Ordinarily, stray verses are

not the best kind of evidence; but they are the only evidence available in this case and I am aware of nothing which militates against that evidence. I, therefore, accept it subject to future correction.

Now, we have to see who this Kalinga Gangu was and when he flourished. Among the kings of Kalinga, there was only one king who was surnamed Ganga. That was king Anantavarma surnamed Chodakalinga Ganga, who was crowned in the Saka year 999 and reigned for 60 years (*a*). About this time, there was another king who bore the name Choda Ganga-*viz*. Raja Raja Choda Ganga of Vengi who was crowned in Saka year 1006 (*b*). He was the grandson of the great Chalukya king Raja Raja and governed the Vengi country on behalf of his father Kulotthunga Choda I. For our present purposes it is immaterial which of these two kings was the patron of Bhima Kavi but the appellation Kalinga Gangu appropriately belongs to Anantavarma.

This leads to the conclusion that the poet Bhima must have flourished about the close of the 11th century or the beginning of the 12th century A. D, and, therefore, subsequent to the time of Nannaya Bhatta who was the poet Laureate of Raja Raja. It was held by the late Mr. Gurazada

(*a*) Epigraphia Indica. Vol. 18.

(*b*) Epigraphia Indica. Vol. .

either standing by itself or superimposed on a consonant. Syllables longer than a laghu are *guru*. In this book, they are defined as syllables which end in long vowels or are succeeded by compound syllables or *anusvara* and are, at the same time, "stressed." By virtue of the last mentioned qualification, a short syllable occuring at the end of a word remains short though followed by a word beginning with a compound syllable. In other words, the rule applies only to syllables occuring in the same word. Compounds must, of course, be taken as single words. The same qualification also accounts for a syallable preceding a compound syllable of which the sound *r* forms the second and penultimate element being *sometimes* counted as short. This definition of guru is not, however, exhaustive. It does not, for instance, cover cases of short syllables followed by consonants as *ral* in *váral* which is guru. The guru is said to contain two matras and the laghu one. This, again, is not strictly accurate. For, while a laghu can be neither more nor less than a matra, a guru may be anything above a matra. The syllable *tan* in *vanitan* contains 1½ matras (taking a consonant as equivalent to half a matra), while the syllable *gân* in *anagân* counts for 2½ matras. Dirgha is, of course, two matras but *pluta* is three. So, the correct way of stating the difference, in terms of matras, between a guru and a laghu

would be that a laghu contains a single matra and a guru more than one.

There is a rule in Sanskrit by which a short syllable occuring at the end of a *pâda* or verse line is counted as a guru. This rule is also adopted in Canarese but rejected in Telugu.

GANAS :—The Sanskrit term *gana* corresponds to the English term foot, but, in Sanskrit prosody, the idea of a foot (pâda or charana) is appropriated to a verseline on the analogy of a four footed animal, Sanskrit verses being, as a rule, quatrains. Ganas are composed either of syllables (aksharas) or of matras. The former consist of three syllables each. If all the three syllables are guru, the gana is denoted by the syllable *ma* and if all the syllables are laghu, it is *na*. If the first, second or third sylable only is guru, the gana is called *bha*, *ja* or *sa*. Similarly, if the first, second or third syllable only is laghu, the gana is either *ya*, *ra* or *ta*. This gives us eight akshara ganas which are exclusively used in *Vritha* metres. None of these ganas can be substituted for another though of the same quantity.

There are twenty eight matra ganas which are used only in the *jati* metres. These ganas are composed of matras and may be substituted one for another of the same group. They are derived

by the process of *prastâra* or permutation from two, three or four gurus as illustrated below (*a*)

∩ ∩	∩ ∩ ∩	∩ ∩ ∩ ∩
| | ∩	| | ∩ ∩	| | ∩ ∩ ∩
∩ |	∩ | ∩	∩ | ∩ ∩
| | |	| | | ∩	| | | ∩ ∩
	∩ ∩ |	∩ ∩ | ∩
	| | ∩ |	| | ∩ | ∩
	∩ | |	∩ | | ∩
	| | | |	| | | | ∩
		∩ ∩ ∩ |
		| | ∩ ∩ |
		∩ | ∩ |
		| | | ∩ |
		∩ ∩ | |
		| | ∩ | |
		∩ | | |
		| | | | |

The first row gives four ganas, the second eight and the third sixteen. In Canarese, all these are adopted under the names of Brahma, Vishnu

(*a*) The process of prastara may be briefly described as follows :— Write down as many gurus as you want to permutate. This will be the first line, put a laghu below the *first* guru of the previous line and *reproduce* the syllables to the *right*. Repeat this in the third and subsequent lines but *reverse* the syllable to the left of the first laghu that you write in these lines. Continue this process till you get all laghus and prefix a laghu to each line which commences with a laghu.

and Rudra ganas respectively. In Telugu, the first two ganas of each group are eliminated and the rest adopted and are called the *Surya*, *Indra* and *Chandra* ganas respectively.

VRITTAS :—Metres are either Vrittas or Jâtis. The former are composed entirely of akshara ganas. They may be divided into two main groups, ordinary and *uddharamâla*. Ordinary vrittas are grouped into twenty six groups called *Chhandas* beginning with *Ukta* and ending with *Utkriti*. There are two vrittas in Ukta, each line of which consists of a single syllable guru or laghu. A verse of each succeeding group has one syllable to the line more than a verse of the immediately preceeding group, so that a verse of the Utkriti group has twenty six syllables to the line. The number of metres in each group is determined by the permutation of the syllables in a verse line in that group. This gives a total of 134217726 metres for the twenty six groups. And this is only the number of the *Sama* or regular Vrittas—*i.e.*—metres whose lines are uniform in regard to the number and order of ganas. There are also *arthasama* or semi regular and *Vishama* or irregular vrittas. A semi regular vritta is that two lines of which belong to one metre and the other two to another metre. Where the two metres appertain to the same group or Chhanda, the Vritta is called Svasthânârthasama.

vritta and where the two metres belong to two different groups, the vritta is called Parasthânârthasama vritta. Where each line of a vritta is of a different metre from the rest, that verse is called an irregular vritta. It seems permissible to make the distinction of Svasthâna and Parasthâna in regard to irregular vrittas also. It will thus be seen that the total number of ordinary metres in Sanskrit (and hence also in Canarese and Telugu) is well nigh incalculable. On the top of these, come the *Uddharamâla* vrittas *i.e.* metres which contain more than twenty six syllables in a line. A well-known instance of these is the Dandaka metre.

JATIS:—*Jâtis* which are made up of mâtra ganas seem to have been, in their origin, popular or *folk* metres, while vrittas were *learned* metres. They are either Sanskritic such as *Kanda* or purely Dravidian such as *Sisa.*

YATI OR CAESURA:—*Yati* in Sanskrit is a synonym for *Visrama* or *Virama* and means a pause. It indicates the place in a verse-line where the reader needs to stop for breath. As it is hardly convenient to stop in the middle of a word, Yati has come to be defined as the breaking off of a word. (యతిర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః). Pingala allows a deviation from this rule in rare cases in the interests of free flow of versification. There must always be yati at the end of a line. That is to say, every line

must end in a complete word. In addition to this, there is internal yati in the case of all metres whose lines contain ten or more syllables each. Some long metres contain more than one internal yati. No internal yati is prescribed for metres of the first nine groups for the evident reason that the lines are too short to necessitate a pause in the middle in reading. But it can, by no means, be said that the internal yati always marks the place where an average reader would need to stop for breath. These places seem more or less arbitrary.

In Telugu, there is no final yati and the internal yati indicates the recurrence of the initial syllable of the line or its equivalent rather than the breaking off of a word. In its essence, Telugu yati is more akin to alliteration than to Caesura. Sometimes, the two ideas are combined ; but, as the combination is calculated, except in the case of masters, to impede the course of versification besides leading to the use of expletives, the expedient of using cognate syllables (Savarnâksharas) seems to have been hit upon. For purposes of yati, a syllable means the entire syllable *i.e.*, consonant as well as vowel but where the alliterating syllables contain more than one consonant each, it is enough if any one of them in the one agrees with any one in the other.

The subject of yati has always been a fruitful source of discussion with the Telugu grammarians. The present work treats of ten kinds of yati. Vinnakota Peddanna describes twelve and Ananta twenty four sorts of yati, while Appakavi treats of no less than forty one kinds. A good many of these can be grouped under *Akhanda* yati which the purism of Appakavi rejects as barbarous. Akhanda yati may be described as yati with a syllable which is the result of *Sandhi*, as *bhâ* in *Vrishabhâdhipa* (*Vrishabha+adhipa*). Appakavi lays down that, for purposes of yati, you can only take the *a* in bha and not the whole syllable *bha*. This would be yati in the Sanskrit sense. Some writers on prosody recognize Akhanda yati but it must be said that it is very sparingly used even by those who defend it.

Prasa or Rhyme:—*Prâsa* corresponds to the English rhyme but occurs in the second syllable of each line of the verse. When it occurs also at the end of the line, it is called *antya prâsa* but this is used only as an embellishment and very occasionaly. It is the consonant that counts for prâsa and the vowel does not matter. The same consonant or set of consonants must recur in all the lines. Canarese prosody allows the first four consonants of each *varga* or class to rhyme with one another, but this is allowed only to a limited extent in Telugu. Even in Canarese, the latitude allowed

by the rules is not availed of to any large extent in practice. If the rhyming syllable is preceded by a long syllable or Anusvara in one line, it must be so in all the other lines.

The double restriction of yati and prâsa, *no* doubt, renders versification in Telugu more difficult than in most other languages, but it is not without its uses. Besides rendering verses more melodious than they would otherwise be, yati and prâsa afford an invaluable aid in investigating the morphology of words. Their disadvantage lies, as has already been stated, in limiting the scope for the choice of expression and leading to the use of inappropriate or unnecessary words. Both these evils are greatly minimized in standard classics not only by their authors possessing unlimited command of language–both Telugu and Sanskrit–but also by the adoption of two expedients already referred to *viz.* the use of substitutes (Savarnas) and the elimination of the idea of pause in yati. That these restrictions are not felt as a great hardship is evident from the fact that there is perhaps more versification going on at the present time in Telugu than in any other language—at least in Southern India. It must be noted, moreover, that the full force of this restriction is felt only in vrittas and that much latitude is allowed in the composition of jatis.

J. RAMAYYA.

పీఠిక.

గ్రంథప్రయోజనము.

కవిజనాశ్రయ మనునది యీగ్రంథమునకు గ్రంథకర్త యిడినపేరు. లోకములో దీనికి సర్వసాధారణముగా భీమన ఛందస్సను వాడుక కలదు. దీనికిఁ గారణము ముందు దెలియఁ దగును. ఈగ్రంథములోని పద్యములు కొన్ని సులక్షణ సారమునందుఁ జేరియున్నవి, గాని, కవిజనాశ్రయ మింతవఱకు నెచ్చటను సమగ్రముగ ముద్రింపఁబడి యుండలేదు. ఆంధ్ర చ్ఛందోలక్షణము సవిస్తరముగ నెఱుంగఁగోరువారల కప్పకవీయమునకు మించినగ్రంథము లేదని చెప్పవచ్చును, గాని, యది పెద్దది యగుటచేత ఛందోలక్షణము సంక్షేపముగ గ్రహింప వలయు ననువారికిఁ గవిజనాశ్రయ ముపయోగపడిన ట్లది యుపయోగపడదు. మఱియును, గవిజనాశ్రయ మాంధ్రచ్ఛందో గ్రంథములం దెల్లఁ బ్రాచీనతమమయిన ట్లగపడుచున్నది, కావున, ఛందోలక్షణము కాలక్రమమున నెట్లుమాఱినదియుఁ దెలియఁ గోరు విద్వాంసులకు మిక్కిలియుపకరించును.

పాఠనిర్ణయము.

ఈక్రింద వివరింపఁబడు పది వ్రాతపుస్తకముల శోధించి యీగ్రంథపాఠము నిర్ణయింపఁబడినది. అవి యేవియన:—

క. "చిదంబరము పుస్తకము" అను పేరుతో నున్నది. ఈప్రతి దోషాధికారాంతమును బూర్తిగనున్నది. దానిపిదప ఛందోవిషయమైన సీసమాలికగలదు. అది కవిజనాశ్రయములోఁ జేరినది కాదు. ప్రతి యంతప్రాఁతదికాదు. అచ్చటచ్చటఁ దప్పులుకలవు. మొత్తముమీఁద మంచి ప్రతి. ఇది పరిషత్పుస్తక భాండాగారమం దున్నది.

చ. పరిషత్సంఖ్య 3. ఈ సంపుటములో మొదటనాంధ్ర కౌముదియుఁ,బిదపఁ గవిజనాశ్రయమునుగలవు.అంత మంచిప్రతి కాదు. అసంపూర్ణము. వేంకటేశయ్య గారిచ్చినది.

ట. పరిషత్సంఖ్య 31. ఈసంపుటములో లక్షణశిరోమణియును గవిజనాశ్రయమును గలవు. కవిజనాశ్రయము లయవిభాతిలక్షణమువఱకు నున్నది. అంత మంచిప్రతి కాదు.

త. పరిషత్సంఖ్య 34. ఈసంపుటములో 1 కవిజనాశ్రయము. 2 ఆంధ్రభాషాభూషణము. 3 కవిజనాశ్రయము. 4 అంగజవిజయమును గలవు. అసంపూర్ణము.

ప. పరిషత్సంఖ్య 65. అక్కరలవఱకు మాత్రమున్నది. మంచిప్రతి. పుదుకోట రత్నసామయ్య. బి. ఏ. గారిచ్చినది.

గ. పరిషత్సంఖ్య 164. ఈసంపుటములో 1 ఆనందరంగరాట్ఛందము, 2 కవిజనాశ్రయము, 3 నానార్థనిఘంటువుఁ గలవు. కవిజనాశ్రయము మంగళమహాశ్రీవృత్తమువఱకు నున్నది.

జ. పరిషత్సంఖ్య 257. ఈసంపుటములో నరసభూపాలీయము, కవిజనాశ్రయము నున్నవి. మిక్కిలి ప్రాఁతప్రతి. మత్తకోకిలవఱకు నున్నది. ఈగ్రంథము భీమకవిరచించినట్లున్నయవతారిక యీ ప్రతియందు మాత్రమే యున్నది. తొట్టియం బాలసుబ్రహ్మణ్యముగా రిచ్చినది.

డ. పరిషత్సంఖ్య 391. ఈపుస్తకములో 1. ఆంధ్రనామసంగ్రహము, 2. ఆంధ్రభాషాభూషణము, 3. కవిజనాశ్రయము, 4. అనంతునిఛందస్సు, 5. దేశితెనుఁగుమఱుఁగులు, 6. నానార్థనిఘంటువు, 7. రేఫఱకారనిర్ణయము, 8. కవిచింతామణి యను గ్రంథము లున్నవి. కవిజనాశ్రయ మసంపూర్తిగా నున్నది. వృత్తపాదములకుఁ బ్రస్తారక్రమము చూపఁబడినది.

ద. సి. పి. బ్రౌనుగారు వ్రాయించిన కాగితపుఁబ్రతి. దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములో నున్నది. అసంపూర్ణము. ఈప్రతి బ్రౌనుగారియొద్దనుండిన పండితులచే సంస్కరింపఁబడి యున్నది.

2. అసమానదాన రవితన

యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా

ణసమానమిత్రుఁ డీకృతి

కి సహాయుఁడుగా నుదాత్తకీర్తిప్రీతిన్.

ఈపద్యము లనన్వయముగా నుండుటచేత నందుఁ జేర్కొనఁబడిన భీమునకును గ్రంథమునకును గలసంబంధ మిట్టి దని నిర్ణయింప వలను గాక యున్నది.

కాకతీయప్రతాపరుద్రునికాలమున వర్ధమానపురము నేలిన భీమరాజు తమ్ముఁ డైనగోకర్ణుఁ డీగ్రంథమును రచించి కల్యాణపురాధీశ్వరుఁ డైనజగదేకమల్లుని సేనాపతి యగు రేచ భూపాలున కంకితము చేసెననియు, వేములవాడ భీమకవిరచించినది నృసింహపురాణము, గాని, కవిజనాశ్రయము కా దనియు "ఆంధ్రులచరిత్ర" * మందు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిరి; కాని యీవ్రాఁత కాధారము లేవియుఁ గనఁబఱచి యుండ లేదు. గ్రంథము రేచనకృతమని యొక్కటియు, భీమకవికృతమని యొక్కటియు లోకమున రెండు ప్రతీతు లుండ నీరెంటికి భిన్నముగ మూఁడవత్రోవఁ ద్రొక్కిన వీరభద్రరావుగా రందుకుఁ బ్రమాణ మేమియుఁ గనఁబఱుపక యుండుట వింతగా నున్నది. నిరాధారమగు నీ సిద్ధాంతమును ఖండింపఁబూనుట యనావశ్యకము గావున గ్రంథము భీమకవి కృతమే యనులోకప్రతీతి ననుసరింతము.

---

* మధ్యయుగము. పుట-164.

పీఠిక.

రేచనవిషయము.

రేచన భీమన లెవ్వరో యేకాలమం దేదేశమం దుండిరో నిర్ణయింపవలసి యున్నది.

క. వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరకరుణఁగల్గు భీమునకవి నేఁ
గోమటిరేచనమీఁదను
నీమహిఁ గవులెన్న ఛంద మెలమి రచింతున్.

అను నవతారికాపద్యముం బట్టియు, దండకవృత్తలక్ష్యములోని "వణిగ్వంశచూడామణీ"యనుసంబోధనముం బట్టియు రేచన వైశ్యుఁ డనియు, శ్రావకాభరణాంకుఁడును, వాదీంద్రచూడామణి శిష్యుఁడును, "జినమతహితుఁడు" (పుట 37, పద్యము 45) నని యుండుటచే జైనుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నితఁడు ధనికుఁ డనియుఁ, గవులకాశ్రయుఁ డనియుఁ గూడ నీగ్రంథమువలననే తెలియవచ్చుచున్నది. కాని, యంత కంటె నధికముగా నతనింగూర్చి తెలిసికొనుట కాధారములు లభింపలేదు.

వేములవాడ భీమకవి జన్మభూమి నిర్ణయము.

భీమకవి గోదావరీమండలమందు కాకినాడకు సమీపమందున్న వేములవాడలో జన్మించె ననియు, వేములవాడ కామడదూరములో నున్న దాక్షారామగ్రామమున వెలసి యున్న భీమేశ్వరప్రసాదమున జన్మించుటచే భీమన యను నామ మతనికిఁ గలిగిన దనియు లోకములో నొక ప్రతీతి గల

దు. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారును, రావుబహాదరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును దాము రచియించిన కవిజీవితములలో నీప్రతీతినే యవిమర్శముగా గ్రహించినారు. దీనికి బలముగా

మ. ఘనుఁడ న్వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మననాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ గళింగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా.

అను చాటుపద్య ముదాహరింపఁబడినది. కాని, భీమకవి గోదావరీమండలములోని వాఁడు కాఁ డనియు, గోలకొండదేశములోని వేములవాడగ్రామమునకు సంబంధించినవాఁ డనియు నాయభిప్రాయము. ఈ వేములవాడ పూర్వము వెలిగందలజిల్లా యనియు నిప్పుడు కరీంనగరం జిల్లాయనియుఁ జేర్పఁబడిన మండలమందున్నది. దీనికి లేములవాడ యనియు, లేమలవాడయనియు నామాంతరములు గలవు. ఆగ్రామమందున్న కొన్ని శాసనములలో "లేమ్బులవాడ" యనుపేరు గనఁబడుచున్నది. "లేమ్బుల" క్రమముగా లేమల, లేముల, వేముల యయి యుండవచ్చును. ఈ గ్రామమున కరకోసు దూరములో నామపల్లె యను నొక యూరు గలదు. నామపల్లియు వేములవాడయుఁ గలిసి పూర్వమొక పెద్దపట్టనముగా నుండె ననియు, నచట రాజరాజను రాజు రాజ్యముచేసెననియు, నాకాలమునందు వేములవాడలో లేమలు (భోగస్త్రీలు) నివసించుటచే నాగ్రామమునకు లేమల

వాడయను పేరు గలిగిన దనియు వేములవాడ ప్రాంతమందుఁ బ్రబలమైన వాడుక గలదు. రాజరాజేశ్వరుఁడను రాజీదేశము నేలినట్లు శాసనప్రమాణముకూడఁ గలదు. *

పూర్వోదాహృతావతారికాపద్యములో భీమన కిష్ట దైవమైన భీమేశ్వరుఁడు 'వేములవాడను వెలసిన' ట్లున్నది,గాని, దాక్షారామములోని దేవుఁడని లేదు. వెలిగందల వేములవాడలో భీమేశ్వరుని యాలయ మొకటి గొప్పది యున్నది. భీమకవి యా యూరివాఁడే యైన ట్లాప్రాంతమందు దృఢమైన ప్రతీతి యున్నది. ఈవిషయముం గూర్చి యాగ్రామమందలి తగుమనుష్యులు కొందఱు—

"వేములవాడ భీమకవి యీగ్రామనివాసియని యీ గ్రామములో పరంపరా చెప్పుకొను వాడుక గలదు."

"భీమకవి యీగ్రామంలో జన్మించి ప్రబుద్ధుడై ప్రాగ్దేశమందు కళింగరాజు వుండే గ్రామమునకు పోయినట్టు వినుకరి వున్నది."

"ఆ భీమకవిపై దీకుడే. పూర్వమందు మాకు వారికి సంబంధంబులు వుండెనని చెప్పంగ విని వున్నాము."

అనీవ్రాసి, భీమకవి శాపముచే నన్నము సున్నము, పప్పులు కప్పులు నయ్యె నను కథ నుదాహరించి—

---

* సారంగధరచరిత్రములోని యితివృత్త మీనామపల్లియందే జరగినదని వేములవాడవా స్తవ్యుల నమ్మకము.

లైన కోమట్లుండుటచేతను భీమకవి యాదేశమువాఁడే యని నిర్ణయించుట కాక్షేపముండఁగూడదని నాయభిప్రాయము.

"ఘనుఁడ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్..............."

అనుచాటుపద్య మీసిద్ధాంతమును బాధించునట్లు స్థూలదృష్టికిఁ దోఁపవచ్చును, గాని, బాధింపదు. ఏలయన, వేములవాడక్షేత్రమాహాత్మ్యములో నాస్థలమునకు దక్షవాటియను సంజ్ఞకూడఁ గలదు. దీనికిఁ బ్రమాణము.

శ్లో. ఏవంశ్రుత్వావచో దేవా వీరభద్రముఖేరితం,
ప్రణేముశ్చ శివౌతత్ర పూజయామాసురుత్తమా.
ఉపయాతౌతతో భూయో మివపశ్చిఖరంశివౌ,
జనయామాసతుస్తత్ర శివలింగం సనాతనమ్.
దక్షవాట్యాంభీమలింగం యత్రరాజేశ్వరశ్శివః,
అస్యలింగస్యమాహాత్మ్యం దృష్ట్వాసర్వేహావిర్ముఖాః.
పుపూజు స్సర్వకామైశ్చ వీరభద్రస్యసన్నిధౌ,
సదేవతౌఘై రపి పూజ్యమానం విలోక్యభీమేశ్వర మప్రమేయం,
అధోక్షజాద్యైరభినంద్యకామాన్ దదౌ మహాత్మా యివ సద్గుణేభ్యః.

ఇతి శ్రీభవిష్యోత్తరపురాణే రాజేశ్వరమాహాత్మ్యే శివస్వరూపదర్శనన్నామ చత్వారింశోధ్యాయః.

(అని యున్నది.)

ఈ హేతువు లన్నిటింబట్టి భీమకవి వెలిగందల సీమవాఁడు, గాని, గోదావరీమండలమువాఁడు కాఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

భీమకవికాలనిర్ణయము.

ఇఁక భీమకవికాలమును నిర్ణయింపవలయును. పూర్వో దాహృతమగు—

మ. ఘనుఁడ న్వేములవాడ వంశజుఁడ దాక్షారామభీమేసనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మననాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ గళింగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా.

అనుపద్యము మూఁడవపాదములోఁ గొంచెము పాఠభేద ముఁ గల్పించి యదియే ముఖ్యాధారముగా భీమకవి నన్నయ భట్టుకంటెఁ బూర్వుఁడని గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారును, ఈ పద్యమును మఱికొన్నిపద్యములను నాధారము చేసికొని భీమన పదునాల్గవశతాబ్దమువాఁడని కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు గారును వ్రాసినారు. ఈరెండుమతములుఁగూడ నసమ్మతములే. శ్రీరామమూర్తిగారి పాఠముప్రకారము పైపద్యములో "భీమన నాపేరు వినంగఁజెప్పితి వెలుంగాధీశ" యని యుండవలయును. "వెలుంగాధీశ" యనఁగా "విమలాధీశ" - యని యర్థమఁట! విమలాధీశుఁ డనఁగా రాజనరేంద్రునితండ్రియఁట! ఈ హేతు వుచే భీమన నన్నయభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డఁట! ఈవాదమం దెన్నిదోషములున్నవో చూడుఁడు. రాజనరేంద్రునితండ్రి విమ

లాదిత్యుఁడు, గాని, విమలాధీశుఁడుగాఁడు. విమలాధీశుఁడన విమలాదిత్యుఁ డెట్లగునో తెలియకున్నది.విమలాధీశుఁ డనవర్థమేమి? ఇదియొకదోషము. విమలాధీశునకు వెలుంగాధీశుఁ డనువే రెట్లు కలిగినదో తెలియదు. తెలుంగురాయఁ డనినట్లు వెలుంగురాయఁ డని కాని, వెలుంగురా జని కాని, రూఢనామ మున్నదా? లేదు. విమలశబ్దము విశేషణము. వెలుఁగుశబ్దము విశేష్యము. ఈరెంటికి నర్థములో భేదమున్నది. భీమనవంటిమహాకవి విమలాదిత్యునిసంబోధించు నవసరమున నతనిని సరియైన పేరుపెట్టియే పిలుచునుగాని యి ట్లవకతవకగా నేల మార్చును ? ఇది రెండవదోషము. వెలుంగాధీశ యనునప్పుడు సంధి యెట్లు కుదిరినది? వెలుంగు + అధీశ, యనిగదా పదచ్ఛేదము. సంస్కృతసమాసముచేసినచో "వెలుంగ్వధీశ" యనికావలయును. తెలుఁగుసమాసముచేసినయెడల "వెలుంగధీశ" యగును."వెలుంగ + అధీశ" యని రెండుపదములు సంబోధనాంతములే యన్నపక్షమున "వెలుంగయధీశ"యని యుండవలెను. "వెలుంగాయధీశ" యని యుండిన నుండవచ్చును. ఏవిధముగాఁ జూచినను "వెలుంగాధీశ" యని కానేరదు. ఇది మూఁడవదోషము. త్రిదోషసహితమయిన యీవాదము శ్రీరామమూర్తిగారిమనస్సున కెట్లు నచ్చినదో తెలియకున్నది.

ఈపద్యములో "వెలుంగాధీశ" యనుటకు బదులుగాఁ "దెలుంగాధీశ" యనుపాఠమును జెప్పి, తెలుంగురాయఁడు 14 వ శతాబ్దమువాఁడుగావున భీమనయు నాకాలమువాఁడే యని వీరేశలింగముగారు నిర్ణయించిరి. ఈ పాఠమునకు శ్రీరామ

మూర్తిగారిపాఠమునకుఁ బట్టిన మొదటి రెండుదోషములును బట్టవు, గాని, మూఁడవదోషము తప్పక పట్టును. భీమకవి యిట్టి దుష్టప్రయోగము చేయఁడు. చేయునని యూహించుట యసమంజసము.

ఈ హేతువులను బట్టి యీపాఠములు రెండును దప్పే యని నిశ్చయింపవలసి యున్నది. భీమకవి కళింగదేశపురాజు నాశ్రయించి యుండెనని సర్వజనసమ్మతమైన ప్రతీతిగలదు. శ్రీరామమూర్తిగారు, వీరేశలింగము పంతులుగారునుగూడ నీప్రతీతి సత్యమైనదని గ్రహించియున్నారు. కళింగాధీశయను పాఠమీ ప్రతీతి కనుగుణము. సర్వవిధముల నిర్దుష్టము. ఇదియే కవిప్రయుక్తమైన పాఠమై యుండవలయును.

ఈనిర్ణయమువలన భీమకవి నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడను శ్రీరామమూర్తిగారి సిద్ధాంతము పూర్వపక్షమైనది. వీరేశలింగము పంతులుగారివాదమునకుఁ గల యితరప్రమాణముల విమర్శింతము. అవి రెండు. ఏవియన:—

(1) ఉ. చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిణిమారుఁడుమారుకైవడిం
బొక్కపడంగలండు చలముక్ బలముక్ గల యాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁడుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలఁ జూచినక్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికివచ్చిన రిత్తవోవునే.

అనుచాటువు భీమకవి చెప్పిన ట్లూహించి సాహిణిమారుఁడు ప్రతాపరుద్రుని కాలములో నుండినట్లు సోమదేవరాజీయమునఁ జెప్పఁబడియున్నదనియు నందువలన నాతఁడును భీమకవి

యుఁ గూడఁ బదునాల్గవశతాబ్దాదియం దుండినవా రని నిశ్చయింపవలసి యున్నదనియు వ్రాసినారు. ఈపద్యము భీమకవి చెప్పినదనుట కప్పకవి సాక్ష్యముతప్ప వేఱొకసాక్ష్యము లేదు. అప్పకవి భీమనకాలమువాఁడు గాఁడు. సాహిణిమారుని కాలము వాఁడును గాఁడు. వారిరువురకు నెంతో తరువాతివాఁడు. నన్నయభట్టాంధ్రశబ్దచింతామణి కలియుగమునకాదిని రచియించె నని వ్రాసినయాతఁ డితఁడే. ఈతఁ డన్నమాత్రాన నాపద్యము భీమనరచియించినదే యని యెట్లు విశ్వసింపవలెనో తెలియదు. ఈయప్పకవియేకదా భీమకవియు నన్నయభట్టును సమకాలికు లనివ్రాసెను. దానికిని దీనికిని నెట్లు సమన్వయము చేయవచ్చును?. ఇట్టి సాక్ష్యమునుబట్టి తీర్మానములు చేసినయెడల సత్యము తేలదు.

"కవిజనాశ్రయములోని యతిచ్ఛందోధికారమునందు,—

(2) క. ద్వీపమునకు నాకమునకు, నాపై శాస్త్రోక్తి నచ్చులాదేశసమా
సాపత్తి గలుగుటయునవిఁ, లాపాడింపుదురు కొందఱచ్చును హల్లున్.

అను లక్షణమును జెప్పి, లక్ష్యములుగాఁ గావ్యాలంకార చూడామణి నుండి—

ఉ. ద్వీపులఁద్రుంచివిశ్వజగతీపతి యుత్తమశక్తిజాంబవ
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్ముగఁ జేయుట యుం బ్రసన్నయై
గోపతిధేను వవ్విభునకుం దనవైభవ మిచ్చెఁ గాకయే
భూపతులీవదాన్యగుణబుద్ధిఁ బ్రసిద్ధివహించి రర్వరన్.

క. నీకరవాలముపాలై, నాకంబున కరిగి రాజనారాయణయా
భూకాంతులెట్టిచనవో, నాకవిటోత్తములఁ దూలనముతురు లీలన్.

అను పద్యములను గవి యుదాహరించియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి వేములవాడ భీమకవి కావ్యాలంకారచూడామణిని గృతి నందిన విశ్వేశ్వరరాజు కాలములోనో తరువాతనో యుండి యుండవలె" నని వీరేశలింగము పంతులుగారు వేఱొకహేతువు చెప్పినారు.

ఈలక్షణము లక్ష్యముంగూడఁ గావ్యాలంకార చూడామణి లోనివి గాని కవిజనాశ్రయములోనివి కావు. కావ్యాలంకారచూడామణి యచ్చుప్రతిలో నీపద్యము లాదేశవళికి లక్షణలక్ష్యములుగా నున్నవి. కవిజనాశ్రయమునం దాదేశవళి చెప్పఁబడలేదు. కవిజనాశ్రయము లిఖితప్రతులు కొన్నింటిలో నీపద్యములు దూర్పఁబడి యుండవచ్చును. అట్లయినచో నవిప్రక్షిప్తములు. కవి లక్ష్యలక్షణములు రెంటిని దానేచెప్పెను గాని యితరులు రచించిన పద్యముల లక్ష్యములుగాఁ దెచ్చికొనియుండలేదు. "వికటకవులు కొన్నివింతలు గల్పించి, కవిజనాశ్రయమునఁగలపినా"రని యప్పకవి వ్రాసినది యథార్థము. ఈయునర్థము ప్రాచీనగ్రంథముల కన్నింటికిం బట్టినదియే. చక్కఁగాశోధించి ప్రక్షిప్తముల నిరాకరించు భారము విమర్శకులయం దున్నది. ఈహేతువులం బట్టి వీరేశలింగముపంతులుగారు చేసిన కాలనిర్ణయము కూడఁ ద్యాజ్యమే.

భీమన కాలమును నిర్ణయించుట కాతఁడు కళింగగంగు రాజునాస్థానమునం దుండె నని తెలుపు రెండుచాటుపద్యములు ముఖ్యాధారములుగ నున్నవి. ఆపద్యము లెవ్వియన:—

(1) * వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సాహసముమాని కోపమున సందడిదీరిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోష మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతనిసంపద శత్రులఁ జేరుఁ గావుతన్.

(2) వేయిగజంబు లుండఁ బదివేలతురంగము లుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము కట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగ కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁదాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

వీనిలో మొదటిపద్యముచే భీమన రాజును దిట్టి పదభ్రష్టునిజేసెననియుఁ బిదపఁ గొంతకాలమునకు రెండవపద్యముచే దీవించి పదస్థుని గావించె ననియు గాథ కలదు. అది కవిజీవితములలోఁ జూడ నగు.

ఈపద్యములును జాటువులే కాఁబట్టి ప్రబలప్రమాణములు కావని తోఁపవచ్చును. చాటువులేయైనను భీమనకృతములని యన్నిమతములవారు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించి యుండుటచేతను, మొదటి పద్యములో భీమన పే రుండుటవలనను, నీపద్యముల ప్రామాణ్యమును బాధించుహేతువులు లేకుండుటను బట్టియు వాని నాధారముగా గ్రహించుట కాక్షేప ముండఁగూడ దని నాయభిప్రాయము. ఈపద్యములలోఁ గళింగగంగు, రాయకళింగగంగు నని పేర్కొనఁబడినరాజెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలయును. 999వశకాబ్దము

* వేములవాడ భీమనవలీలనుజూచి- యను పాఠాంతరము గలదు.

న్నాఁడు. యతులసంఖ్య కాలక్రమమున వృద్ధియైనట్లు దీనివలనఁ దేలుచున్నది. కవిజనాశ్రయములోఁ జెప్పఁబడిన యతులసంఖ్య యన్నింటికంటెఁ దక్కువది, కావున, నాగ్రంథమె యన్నింటిలోఁ బ్రాచీన మైన దని యూహింపవచ్చును.

మఱియు నీగ్రంథమున మధ్యాక్కరకుఁ బ్రతిపాదమునందు నాల్గవగణము మొదట యతి విధింపఁబడినది.* ఇది యాధునికమతము. నన్నయభట్టుకాలమున యతి యయిదవగణము మొదట నుండినట్లు భారతమువలన విశదమగును. తిక్కనసోమయాజి కవిత్వములో మధ్యాక్కరలు నాకుఁ గనఁబడలేదు. కాని, యెఱ్ఱాప్రెగడకృత మగునారణ్యపర్వశేషమందు యతి చతుర్థగణాది యందె యున్నది. ఈమార్పు నన్నయభట్టునకు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడకును మధ్యకాలములోఁ గలిగియుండవలయును. ఈరెండు హేతువులంబట్టి భీమన నన్నయభట్టు తనవాతివాఁడును విన్నకోట పెద్దనకుఁ బూర్వుఁడును నైనట్లు తేలుచున్నది. కళింగగంగుకాల నిర్ణయముకూడ దీనికి సరిపోవుచున్నది.

భీమకవి ఖ్యాతి.

భీమకవి రాఘవపాండవీయాది గ్రంథములు మఱికొన్ని రచియించినట్లు వాడుకయే గాని యాగ్రంథము లింతవఱకు లభింపలేదు. సరివారలలో నిరంకుశముగాఁ బ్రవర్తించుటయం దాంగ్లేయకవులలో జాన్సన్ (Dr. Samuel Johnson) కవి కెట్టిఖ్యాతి కలదో యాంధ్రకవులలో భీమకవి కట్టి ఖ్యాతిగలదు.

---

* ఇదిలక్ష్యమును బట్టిగ్రహింపఁదగు.

కవిజనాశ్రయమునకు జైనమతమునకును సంబంధము.

జైనసంబంధము గలయాంధ్రగ్రంథ మీకవిజనాశ్రయ మొక్కటియె కనఁబడుచున్నది. కన్నడభాషలోని ప్రాచీనగ్రంథము లించుమించుగా నన్నియు జైనులు రచించినవియే. అఱవ భాషయందుఁ గూడ జైనకృతగ్రంథము లున్నట్లు తెలియుచున్నది. పూర్వకాలమందుఁ దెలుఁగుదేశమందును జైనమతము వ్యాపించి యున్నట్లు నిదర్శనములు గలవు. నాగవర్మ మొదలగు కొందఱు జైనకర్ణాటకకవులు తాము వేంగీదేశములోనుండి కన్నడదేశమునకు వెళ్లినట్లు చెప్పికొని యున్నారు. ఆకాలమందు జైనకృతాంధ్రగ్రంథములుకూడఁ గొన్ని పుట్టియుండవచ్చును. అవి యేకారణమువలననో యింతవఱకుఁ బైటికి వచ్చియుండలేదు.

కవిజనాశ్రయములోని కర్ణాటభాషాసంప్రదాయము.

కృత్యాదిని సరస్వతీప్రశంస చేయుటయందును మఱికొన్ని విషయములందును నీగ్రంథము ప్రాచీనకర్ణాటగ్రంథముల మర్యాద ననుకరించి యున్నది. ఈసామ్యముల నందందు గ్రంథమునం జూడనగు.

ఛందోవిషయము.

గురులఘునిర్ణయము.

గురులఘుసంయోగముచే గణములు పుట్టును. గణములకూడికచే, బద్యము లగును. కావున గురులఘునిర్ణయము

ఛందశ్శాస్త్రమునకెల్ల మూలము. దీర్ఘాక్షరములును, "ఒత్తక్కరముల బొట్టులపిఱుందకడనూఁదినయక్కరములు"ను గురువులు. శేషించినవి లఘువులు. "ఊఁదిన" యను విశేషణసామర్థ్యమునఁ బదాదియందు సంయుక్తాక్షరముండి దానివెనుకనున్న భిన్నపదము చివర హ్రస్వాక్షర ముండినచో నాహ్రస్వాక్షరము లఘువే యని గ్రహింపవలయును. పూర్ణబిందువునకుఁ బూర్వమున్న యక్షరము లన్నియు నూఁదిపలుకఁబడున ట్లూహించునది. "వారల్", "చెలఁగున్" ఇత్యాదిస్థలములయందుఁ బొల్లులతోఁ గూడినహ్రస్వాక్షరములు కూడ సంయుక్తాక్షరపూర్వవర్ణతుల్యములె యని గ్రహింపవలయును. సంస్కృతములోఁ బాదాంతమందలి లఘువుకూడ వికల్పముగా (అనఁగా వలసినప్పుడు) గురు వగును. ఈశాస్త్రము కన్నడమందును గలదు, గాని, తెలుఁగులో నిరాకరింపఁబడినది. "ఒక్కమాత్ర లఘువై ద్విమాత్రకము గురు వయ్యె"నని సామాన్యముగాఁ జెప్పినాఁడు, గాని, ఈలక్షణము సర్వత్ర వర్తింపదు. లఘు వెప్పుడు నొక్కమాత్రయే యగును, గాని, గురువు రెండుమాత్రలకంటె నెక్కువగాఁ గాని తక్కువగాఁ గాని యుండవచ్చును. వ్యంజన మర్ధమాత్ర యను న్యాయముచే "వనితన్" అనునప్పుడు "తన్" అను గురువు సార్ధమాత్రక మగును. "అనఁగాన్" అనుచో "గాన్" అను గురువు సార్ధద్విమాత్రక మగును. ప్లుతస్వరములో మూఁడుమాత్ర లున్నవి. కావున నొక్కమాత్ర గలయక్షరము లఘు వనియు నంతకంటె నధికము గలయక్షరములు గురువు లనియుఁ జెప్పనొప్పును.

⊰ గణనిర్ణయము. ⊱

గురులఘువులు మూఁడను కూడిన నొక్కగణ మగును. మూఁడుగురువులైన మగణ మగును. అన్నియు లఘువులైన నగణము. ప్రథమద్వితీయతృతీయాక్షరములు మాత్రమే గురువులైనచో నాగణములకు భ, జ, స లనియు, నాయక్షరములు మాత్రమే లఘువులైనచో వానికి య, ర, త లనియుఁ బేళ్లు. ఇవి యన్నియుఁ జేరి యెనిమిదిగణము లైనవి. వీని కక్షరగణము లనిపేరు. వీనిలో సమానమాత్రకము లగుగణములు సయితమొకదానికి వే ఱొకటి ప్రయోగింపరాదు.

అక్షరగణములకంటె భిన్నములైనవి మాత్రాగణములు. ఈగణములలో మాత్రాసంఖ్యయే ప్రధానముగాని, గురులఘువర్ణక్రమము ముఖ్యము గాదు. ఎట్లన :—సీసపద్యమం దింద్రగణములు సూర్యగణములు వచ్చును. ఇంద్రగణము లాఱును సూర్యగణములు రెండును గలవు. వీనిలో నేదియైనను బ్రయోగింపవచ్చును. ఆప్రకారమే చంద్రగణములును.

ఈమాత్రాగణములకు జాతులలో వినియోగము. దేశ్యజాతులలో వచ్చుగణములు సూర్యగణము లనియు, నింద్రగణములనియుఁ జంద్రగణము లనియు మూఁడు విధములు. ఇవి వరుసగా రెండు, మూఁడు, నాలుగు గురువులఁ బెట్టి ప్రస్తరింపఁగాఁ బుట్టును. ఎట్లనిన :—

(1) రెండుగురువులు పెట్టిప్రస్తరించినచో:—

∩ ∩
|| ∩
∩ |
|| |

ఇట్లు నాలుగుగణములు పుట్టును.

(2) మూఁడుగురువులచేఁ బ్రస్తరించినయెడల:—

∩ ∩ ∩
|| ∩ ∩
∩ | ∩
|| | ∩
∩ ∩ |
|| ∩ |
∩ | |
|| | |

ఇట్లెనిమిదిగణములు పుట్టును.

(3) నాలుగుగురువులతోఁ బ్రస్తరించిన:—

∩ ∩ ∩ ∩
|| ∩ ∩ ∩
∩ | ∩ ∩
|| | ∩ ∩
∩ ∩ | ∩
|| ∩ | ∩
∩ | | ∩
|| | | ∩

∩ ∩ ∩ |
|| ∩ ∩ |
∩ | ∩ |
|| | ∩ |
∩ ∩ | |
|| ∩ | |
∩ | | |
|| | | |

ఇట్లు పదునాఱుగణములు పుట్టును.

ఆంధ్రకవు లీమూఁడువరుసల గణములలోను మొదటివి రెండేసి గణములు వదలి తక్కినవి గ్రహించి మొదటివరుసలో మిగిలిన రెండుగణములకు సూర్యగణము లనియు, రెండవవరుసలో మిగిలినయాఱుగణములకు నింద్రగణములనియు, మూఁడవవరుసలో మిగిలిన పదునాలుగుగణములకుఁ జంద్రగణము లనియు సంజ్ఞలు పెట్టిరి. కన్నడకవులు ప్రస్తరింపఁగావచ్చిన గణములన్నియు గ్రహించి మొదటివరుసలోని నాలుగుగణములకు బ్రహ్మగణము లనియు, రెండవవరుసలోని యెనిమిదిగణములకు విష్ణుగణము లనియు, మూఁడవవరుసలోని పదునాలుగణములకు రుద్రగణము లనియు సంజ్ఞలు చేసిరి. సూర్యేంద్రగణములు ద్వేశ్య జాతు లన్నిటియందును వచ్చును. చంద్రగణము లక్కరలు, షట్పదములు వీని యందుమాత్రము వచ్చును.

వృత్తములు.

పద్యములు వృత్తము లనియు జాతు లనియు రెండు విధములు. అక్షరగణనిబద్ధములు వృత్తములు. మాత్రాగణనిబద్ధములు జాతులు. సామాన్యవృత్తము లనియు నుద్ధరమాలావృత్తము లనియు వృత్తములు రెండువిధములు. ఉక్తాచ్ఛందము మొదలుకొని యుత్కృతిచ్ఛందమువఱకును గల యిరువదియాఱుఛందములలోఁ బుట్టినవి సామాన్యవృత్తములు. ఈ వృత్తములలోఁ బాదమున కొకయక్షరము మొదలు ఛందఃక్రమమున నిరువదాఱక్షరములవఱకు నుండును. పాదమున కిరువదియాఱక్షరములకంటె నధికముగా నుండునవి యుద్ధరమాలావృత్తములు. మఱియు సమవృత్తము లనియు, నర్ధసమ

వృత్తము లనియు, విషమవృత్తములనియు వృత్తములు మూఁడు విధములు. గణసంఖ్యయందును, గణక్రమమునందును నన్ని పాదములు సమానముగా నున్నవృత్తములు సమవృత్తములు. రెండుపాదము లొకవృత్తమునకును మఱిరెండుపాదములు వేఱొకవృత్తమునకును సంబంధించినచో నావృత్త మర్ధసమ వృత్తము. అట్టివృత్తములు రెండు నేకచ్ఛందములోఁ జేరిన యెడల స్వస్థానార్ధసమవృత్త మగును. ఒకవృత్త మొకఛంద ములోనిదియు నింకొకటి యింకొకఛందములోనిదియు నయిన పక్షమున నది పరస్థానార్ధసమవృత్తము. నాలుగుపాదములును బరస్పరభిన్నములుగా నున్నవృత్తము విషమవృత్తము. విషమ వృత్తములకుఁ గూడ స్వస్థానపరస్థానభేదము కల్పింపనచ్చునని తోఁచెడును. సమవృత్తముల సంఖ్యయే ప్రస్తారక్రమమున 134217716 అగును. అర్ధసమవిషమవృత్తములం జేర్చిన మొత్త మెంతయగునో గణితజ్ఞులు గణింతురుగాక! వృత్తము లన్నియు సంస్కృతచ్ఛందమునుండి గ్రహింపఁబడినవియే.

జాతులు.

మాత్రాగణములవలనఁ బుట్టినవి జాతులు. ఇందుఁ గందా దులు కొన్ని సాంస్కృతికములు. సీసాదులు దేశ్యములు. గీతా దుల కుపజాతు లనుసంజ్ఞకూడఁ గలదు. దేశ్యజాతులలో సూర్యేంద్రచంద్రగణములు మాత్రమే వచ్చును. అక్కరలు మొదలగు కొన్ని దేశ్యజాతులు కన్నడమునందును గలవు.

అల్పాక్కర, అంతరాక్కర, మధురాక్కర, మధ్యాక్కర, మహాక్కరయని యక్కర లైదు తెఱఁగులు. అల్పాక్కరకుఁ బాద

మునకు మూఁడుగణములు. తరువాతివానికిఁ గ్రమముగా నొక్కొక్క గణ మధికము. ఈయక్కరలకుఁ గన్నడములో, కిఱి యక్కర, ఎడెయక్కర, నడువణక్కర, దొరెయక్కర, పిరి యక్కర యనిపేళ్లు. తెలుఁగులో మధ్యాక్కరయనునది కన్న డములో దొరెయక్కరమైనది. దొరెయనసమానమనియర్థము. ఈయక్కరలో భాగమునకు రెండేసి యింద్రగణములు నొక సూర్యగణము చొప్పునఁ బ్రతిపాదమును రెండు సమానభాగ ములుగ విభజింపవచ్చును గాన దీనికి సమానాక్కర యను పేరును, పాదమునకై దేసి గణములుగల యక్కర గణసంఖ్యచే నైదక్కరలకు మధ్యస్థానమునకుండుటచే మధ్యాక్కర యను పేరును నన్వర్థములుగా నున్నవి.

యతి.

యతిపర్యాయపదములలో వడి యనునది తెలుఁగు. దా నివ్యుత్పత్తి యూహ్యము. తక్కినపదములు సంస్కృతచ్ఛందశ్శా స్త్రమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. యతిస్వరూపవిషయములో సం స్కృతమునకును దెలుఁగునకును జాల భేదమున్నది. సంస్కృత మున యతియనఁగా విశ్రమించుస్థానము. అనఁగాఁ బద్యముచదు వునపుడు గ్రుక్కవిడుచుతా వని యర్థము. పదమధ్యమున గ్రు క్కవిడుచుట కనుకూలింపదు, గావున యతిస్థానమందుఁ బదము తెగిపోవలయును. కనుక యతియనఁ బదవిచ్ఛేద మని భావము. "యతి ర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః" యనివృత్తరత్నాకరము. ఈవిషయము పింగళసూత్రములలో నిట్లు చెప్పఁబడినది.

" అథాతు నామభేదేన విరమో విరతి ర్యతిః
స్వరసంఖ్యా స్తసౌందర్యా త్తద్భే దేపీష్య తే క్వచిత్."

అనఁగా సాధారణముగా ధాతుమధ్యమందును బ్రాతిపది కమునడుమను విరతి యుండదు. స్వరసంధివలనఁ జెవికింపుగలుగ నప్పు డొకానొకచోట నీవిధికి భిన్నముగా యతియుండిన నుండ వచ్చు నని తాత్పర్యము. మహాకవులకావ్యములలోఁ గూడ నచ్చ టచ్చట యతిభంగము కన్పట్టుచున్నది. ఉదాహరణము.

"యాచ్ఞాదైన్యపరాంచి యస్యకలహాయంతే మిథ స్త్వంవృణు
త్వం వృణ్వీత్యభితో ముఖాని స దశగ్రీవః కథం కథ్యతామ్."

అనర్ఘరాఘవనాటకము.

తెలుఁగులో వళియనఁగాఁ బాదాద్యక్షరమునకు సవర్ణమైన యక్షరము వచ్చుటయే. తుల్యాస్యప్రయత్నము లగువర్ణములు సవర్ణములు. సవర్ణము పదాదియందైనను రావచ్చును. పదమధ్య మందైనను రావచ్చును. పదాదియం దున్నప్పుడు పద్య మధిక శ్రావ్యముగా నుండుననుటకు సందేహము లేదు. నన్నయభట్టు, బమ్మెరపోతరాజు మొదలగు కొందఱు మహాకవుల గ్రంథ ములలో నిట్టియతు లధికముగా నున్నవి. తిక్కనసోమయాజి కవి త్వములోఁ దఱుచుగా యతిపదమధ్యమందే యుండును. మహా కవు లెందునకును సమర్థులే, కాని, సామాన్యకవులు యతిస్థాన మందుఁ బదచ్ఛేదము చేయవలయునన్న ననావశ్యకశబ్దము లనే కములు ప్రయోగింపవలసివచ్చును. కవిత్వ మిమిడికగానుండదు.

"యతి కృతి కధికశ్రావ్యంబై పెడంగుగా నిడవలయుఁ"
అని భీమన చెప్పినాఁడు. తొలుత వళియుఁ బ్రాసముఁగూడ శబ్దాలంకారములుగానే ప్రయోగింపఁబడి క్రమముగాఁ బద్యలక్షణములుగా మాఱినట్లు తోఁచుచున్నది. కన్నడమందు యతి లేదు గాని ప్రాస మున్నది. ప్రాసమువలనఁ బద్యమునకు శోభవచ్చునని నాగవర్మ యిట్లుచెప్పెను.

క. నుతశబ్దాలంకారదొ
ళతిశయము దకన్నడక్కె సతతంప్రాసం
కృతకృత్య మప్పుదెల్లర
మతదింవదుతప్పెకాన్య మేంశోభిపుదో? (ఛందోంబుధి)

తెనుఁగులోని యతివంటియతి యఱవములో నున్నదఁట. ఆ భాషలో దానికి "మోనై" యనిపేరు. కన్నడములో నేవిధమైన యతియు లేదు. కర్ణాటాంధ్ర భాషల కనేకవిషయములలో నత్యంతసంబంధము కలదు. వీనికి యతివిషయములో నింతభేదమేలకలిగెనో యుభయభాషావేదులు నిర్ణయింతురుగాక.

సంస్కృతములోఁ బదియవదియగు పంక్తిచ్ఛందముమొదలుకొనియే విశ్రమము విధింపఁబడినది. మొదటి తొమ్మిదిఛందస్సులలోఁ బుట్టినవృత్తములు చిన్నవిగావునఁ బాదమధ్యమందు విశ్రమస్థాన మనావశ్యకమని గ్రహించునది. ఈమర్యాదనే యాంధ్రకవులు నవలంబించిరి. వృత్తములకు సంస్కృతములో నెచ్చటనెచ్చట విశ్రమమో తెలుఁగునఁగూడ నచ్చటనే విధింపఁబడి

నది,గాని, కొన్ని తావుల నించుకభేద మున్నది. సంస్కృతములో శిఖరిణీవృత్తమున కాఱక్షరములమీఁదను,బృథ్వీవృత్తమున కెనిమిదియక్షరములమీఁదను యతి. తెలుఁగులో వీనికిఁ బండ్రెండు, పదునొకండునక్షరములమీఁద యతి విధింపఁబడినది. ఇట్లే మఱికొన్నిస్థలములందును భేదమున్నది.

ప్రాసము.

యతివలెనే ప్రాసమును మొదటఁ బద్యాలంకారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడిన ట్లగపడుచున్నది. కాని, యది యిప్పు డరవమందును, గన్నడమందును, దెలుఁగునందును గూడఁ బద్య లక్షణములలోఁ జేరియున్నది. అరవములో దీనికి "యదుకైు" యని పేరఁట. ప్రాసమునకు వ్యంజనము ప్రధానము గాని స్వరముకాదు. యతికివలె సవర్ణాక్షరము ప్రయోగింపరాదు. కావున యతికంటెఁ బ్రాసము కవులకుఁ గష్టతరము. మొత్తముమీఁద యతిప్రాసనియమాధిక్యముచేత నితరభాషలయందు కంటెఁ దెలుఁగునఁ బద్యములు చెప్పుట కష్టతర మనుటకు సందేహము లేదు. ఈకారణముచే నీనియమములు రెంటిని గూడఁ ద్యజింపవలయు నని కొందఱ కభిలాషముకలదు. యతిప్రాసలు పద్యాలంకారము లగుటయేకాక శబ్దస్వరూపము నిర్ణయించుట కత్యంతోపయోగకరములుగా నుండుటం బట్టియు, నేఁటిదనుక నాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి కీనియమములు బాధకములుగా నుండియుండక పోవుటం బట్టియు, నిప్పుడుగూడ నితరభాషలయందుకంటె నాంధ్రమందే కవితాప్రచార మధిక

ముగా నుండుటం బట్టియు, వృత్తనియమములఁ బాటింపశక్తి లేనివారు సీసాది జాతులలోనే పద్యము లల్లవచ్చును గనుకను, నందుకును జాలనివారు గద్యకావ్యములు రచించుట కాక్షేపము లేదు గావునను యతిప్రాసనియమము త్యజించుట కాంధ్రలోక మంగీకరించు నని తోఁపదు.

జయంతి రామయ్య.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

[1] అవతారిక.

క. [2]శ్రీవల్లభు యతిగణసం
సే (వితపా) దారవిందుఁ జింతితఫలదున్
భావజగురు నలఘుచ్ఛం
దోవినుతు మురారి భక్తితో వినుతింతున్.

క. శ్రీకరముగ రేచనపై
లోకంబున సుకవివరులు లోలతఁ బొగడన్
బ్రాకటముగ నీఛందము
లోకంబౌ ననఁగఁ దెలుఁగులో నొనరింతున్

క. వేములవాడను [3]వెలసిన
భీమేశ్వరుకరుణ గల్గుభీమసుకవి నేఁ

1 ఈయవతారికలోఁ జేరినపద్యము లేదును జ - యను ప్రతిలోమాత్ర మున్నవి. 2 శ్రీవల్లభు యతిగణసం, సేవితపాదారవిందుఁ జింతితఫలదున్, భావజగురు నలఘుచ్ఛం, దోవినుతు ననంతశేషునుఁ దోయజనాభున్. (అసంతుసిఛందము). 3 వేమనవాడ యని మాతృక. వేములవాడ, లేములవాడ యని వ్యావహారికనామములు. ఈగ్రామము హైదరాబాదు రాజ్యములోఁ బూర్వము వెలిగందల జిల్లా యనియు నిప్పుడు కరీంనగర్ జిల్లాయనియు వాడుక గల మండలమందు మహారాజా కిశ్సెన్ ప్రసాదుగారి జాగీరులో నున్నది. అందు సుప్రసిద్ధ మయినభీమేశ్వరాలయము కలదు.

గోమటి రేచన మీఁదను
నీమహిఁ గవు లెన్న ఛంద మెలమి రచింతున్. 3

క. లచ్చన మెఱుఁగని కవులను
జిచ్చీ యని సుకవివరులు చేపట్టరు గా
మెచ్చరు వివేకినృపతులు
మెచ్చిన యవివేకినృపులు మిడుకరె రేచా! 4

క. ఆచంద్రతారకంబుగ
భూచక్రములోన సుకవిపూజిత మగుచున్
ఏఛంద మమరుచుండును
నాఛందము నీదుపేర నమరును రేచా! -

క. రేచన సంతోషింపఁగ [1]
భూచక్రములోన భీమపురహరుకృపచే
నేఛందము సుకవులు బ్రదు
కేఛందము తెరువు దాని నే రచియింతున్.[2] 6

క. నిను నీవె పొగడువైఖరి
నొనరించెదఁ దెనుఁగుబాస నొప్పఁగ ఛందం
బును గనక కవిత చెప్పిన
వినవే లచ్చనము వాఁడు వెంగలి రేచా! [3] 7

---

1 మాతృక-సంతోషిల్లఁగ. 2 మాతృక-ఏఛందము సుకవులు బ్రదికే చందము తెరువుదాని నే రచియింతున్. 3 ఈపద్యము పిదప "నెఱయంగా నీఛందము" అనుపద్యమును దరువాతిపద్యములు నున్నవి.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

సంజ్ఞాధికారము.

౧. 1 శ్రీకాంతాతిప్రియవా
క్ఛ్రీకాంత జగత్త్రయైకసేవితనుతవి
ద్యాకాంత దివ్యకావ్య[2]స
దేకాంత నితాంతకాంతి నీవుత మాకున్. 1

కవిప్రతిజ్ఞ.

౨. గురుయతిగణములపాదాం
బురుహంబుల కెరఁగి సుకవిబుధజనముల నా
దరమునఁ దలఁచి తదాజ్ఞం
బరహితచరితుండ నాంధ్రపదభక్తిమెయిన్[3]. 2

---

1 పోల్చిచూడుఁడు. శ్రీవాగ్దేవిగ శబ్దది, నావావింద్ర యదవిషయ మంత్రోత్తరగాళు, ద్భావిపనిర్మల మూర్తిగి, శావంద్యగ శాస్త్రముఖదోళ వనతినప్పెం. [కర్ణాటకశబ్దమణిదర్పణము.] 2 కొన్నిప్రతులలో 'దివ్యకాంత' యని యున్నది. 3 ద - బరహితచరితుఁడ జితేంద్రపదభక్తిమెయిన్. ఈపాఠమే కవిమతానుసారమైనచో "జితేంద్ర" కు బదులుగా 'జినేంద్ర' యని యుండవలెను.

క. [1]అనవద్యకావ్యలక్షణ
మొనరంగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు మల్లియ[2]రే
చనసుకవి[3] కవిజనాశ్రయ
మనుఛందముఁ దెనుఁగుబాస నరుదుగఁ జెప్పెన్. 3

— ఛందఃప్రశంస. —

క. నెఱయంగా నీఛందము
తెఱఁ గెఱుఁగక కవిత చెప్పధృష్టాత్ముఁడు ద
బ్బఱచీఁకు చీఁకుగుఱ్ఱము[4]
బఱపినక్రియ నిఖలహాస్యపదనిరతుఁ డగున్. 4

క. [5]కడుఁ గవితామహిమకుఁ దివి
రెడుకవి కిచ్చుదువు[6] తెఱఁ గెఱింగినఁగా కె

---

1 ఈపద్యమునకుఁ బూర్వమం దీక్రిందిపద్యములు రెండును బ-ప్రతిలోఁ గనుపడుచున్నవి.(1)పరఁగిన విమలయశోభా,సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిలకళా, పరిణతుఁ డయ్యెను భూసుర, వరుఁడు ప్రసాదోదితప్రభుప్రశ్రీయుతుఁ డై.(2)అసమానదానరవితన, యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా, ణసమానమిత్రుఁ డీకృతి, కి సహాయుఁడుగా ను దాత్తకీర్తిప్రీతిన్. 2 ద-లో 'మల్లియ'కు బదులుగా నన్నిచోట్ల 'మల్లయ' యని యున్నది. 3 జ - దాను. 4 జ - లం, బరచీకుగుఱ్ఱమును ఎడి. డ-న, బ్బరనెక్కి గుడ్డిగుఱ్ఱము. ద - చెప్పఁడివిరెడుకవి ద, బ్బఱచీఁకటిగుఱ్ఱమునన్. శబ్దరత్నాకరమందు. దివురునతఁడు ద, బ్బఱచీకుచీకు గుఱ్ఱముఁ, బఱపినగతి. 5 పోల్చిచూడుఁడు. ఛందమ నఱియదె కవితెయ, దందుగ దోళ్ తోళలిసులివకుకవియె కురుడం, ముందెకనల్వట్టెయిర, ల్కఱిదు మణంపదమనిడలదెం గెద్దపనో. (కర్ణాటచ్ఛందోఽంబుధి.) 6 ద - కవికిన్ జదువు - బ - తివి రెడువానికిఁ జదువు.

క్కడనుండి వచ్చు బెడఁ గడ
రెడుకబ్బము సెప్ప నరుపరిజ్ఞాన మిలన్. 5
అతిశయముగఁ జెప్పినస
త్కృతి కవుల కుదాత్తఫలముఁ గీర్తియుఁ జేయున్;
మతి నెఱుఁగక[1] చెప్పినదు
ష్కృతి కవుల కుదాత్తఫలముఁ గీర్తినిఁ జెఱుచున్. 6
అమరఁగ వేల్పులచేఁ గ
బ్బము[2] సెప్పియ కాదె వరము వడసిరి మును బా
ణమయూరాదులు, సత్కా
వ్యము సెప్పినఁ బడయరానివస్తువు గలదే[3]. 7
[4]కమనీయసమస్తకళా
గమములకును[5] జన్మభూమి కావ్యము, కావ్యా
గమవిదుఁడు సర్వవిదుఁ డని
సమయచతుష్టయమునందుఁ జదివిరి మొదలన్[6]. 8
[7]కావునఁ గవిత్వతత్త్వము
భూవలయములోనఁ దద్ద[8] పూజ్యం బని స

---

1 జ - మతివగవున. మతికొన్ని ప్రతులలో 'మతివగవక'. 2 జ - రంగా నొక్కొక్కకొ, వ్యము. బ - అమరంగ విభులచేఁ. ద - అమ గా నొక్కొక్కక, బ్బము. 3 బ - సత్కావ్యమునం బడయంగ రాని వు గలదే? 4 ఈపద్యము ట, గ - లలో లేదు. 5 ద - క్రమముల. 6 క - సభలన్. 7 ఈపద్యము ప - జ - డ - లలో మాత్ర ష్ఠది. 8 ప - డ - బెద్ద.

ద్భావమునఁ జెప్పెఁ[1] గావ్యక
ళావేదులు వొగడఁ గావ్యలక్షణము మహిన్. 9

కావ్యవిభాగము.

క. హృద్యానవద్యకావ్యము
గద్యము పద్య మని చెప్పఁగా ద్వివిధ మగున్;
గద్యం బపాదపదనిక
రద్యోదితనవరసార్థరచనలఁ జెల్లున్. 10

క. నాలుగుపాదంబులచే[2]
నాలుగుప్రావళ్లు గూడినం[3] బద్యము, ప
ద్యాలియు నిరుదెఱఁగై చను
నోలిని వృత్తములు జాతు లొనరం[4] గృతులన్. 11

పద్యవిభాగము.

క. కమనీయ[5] వృత్తములు గణ
సమకనిబద్ధములు; శేషజాతులు మాత్రా
సమకనిబద్ధము లగు; నొ[6]
క్కమాత్ర లఘు వై ద్విమాత్రకము గురు వయ్యెన్.[7] 12

---

1 జ - దెలుపు. 2 ద - పాదంబులలో. 3 చ - గలిగినన్, ప - చెప్పినన్, ద - ప్రాంపడులఁ జెప్పినన్. 4 ద - నోలిని జాతు లుప జాతు. బ - నోలిన వృత్తమును జాతియును ననఁ గృతులన్. 5 ద - రమణీయ. 6 ద - సమకనిబద్ధమ్ము లగుచు జరుగున్ దగుక, బ్బములందు నెన్నఁగా నొ. 7 ద - నొ, క్కొమాత్ర లఘు వై ద్విమాత్ర గురు వై నెగడున్.

గురులఘువివేకము.

క. గురువులు నిడుదలు జడ్డ
క్కరములు బొట్టులపిఱుందకడ నూఁదినయ
క్కరములుఁ; బెఱయవి లఘువులు;
గురులఘువులు మూఁడుఁ గూడికొన[1] గణము లగున్. 13

క. [2]నీచిత్తంబున మెత్తు స
దాచారుల ననినఁ బిఱిఁదియవి[3] గురువు లగున్;
నీచిత్త మిగ్గుచుఁ[4] బ్రకటన
దాచారుల ననినఁ బిఱిఁదియవి లఘువు లగున్. 14

క. [5]తరుణతరశశిరకరసురు
చిరరేఖాకారముగను జెలువుగ వ్రాయన్[6]
గురువు; మఱి లఘువు నిశిత
స్మరశరనిభ మైనవ్రాయి[7] మల్లియరేచా! 15

గణస్వరూపము.

క. ఒనరఁగ మూఁడెడలను మొద
ల నడుమఁ దుదిఁ గదియఁగ గురులఘువులు నేతెం

---

1 చ - ట - చేర్చికొన. జ - ద - చేసికొన. 2 చ - గ - లలో లేదు. 3 ప - మెత్తుచి, తాచాయల కనిన మొదలియవి. 4 ద - మెనయు. 5 ట - జ - లలో నీపద్యము "నీచిత్తంబున" పద్యమునకుం బైగా నున్నది. బ - ప్రతిలో "గురువులు నిడుదలు" పద్యమునకుం బైగానున్నది. 6 ట - రేఖాకార మగుచుఁ జెలు వలరినవ్రాల్. జ - రేఖాకార మగుచుఁ జెలు వడరినవ్రాల్. 7 ద - నిభ మగును వ్రాయు.

చిన మభ జ స న య ర త నా
మనిరూపితగణము లయ్యె[1] మల్లియరేచా! 16

క. [2] గురువులు మూఁడిడ మగణము,
పరఁగంగా నాదిగురువు భగణం బయ్యెన్;
సరి మధ్యగురువు జగణము,
సరసగుణా యంత్యగురువు సగణం బయ్యెన్. [3] 17

క. [4] లఘువులు మూఁడిడ నగణము,
లఘు వాద్యం బయ్యెనేని [5] లలి యగణ మగున్,
లఘుమధ్యం బగు రగణము,
లఘు వంత్యము[6] తగణ మయ్యె లాలితకీర్తీ!" 18

---

1 డ- రతలన,మనుచుండును నీగణాళి. ఈపద్యంబునకు ముందు వెనుకల నీక్రిందిపద్యములు బ-ప్రతిలోఁ గనుపట్టుచున్నవి. (1)ద్విత్రిచతుర్గుణ భవములు, ధాత్రిని రెండేసి దక్కఁ, దక్కినగణముల్, మిత్రేంద్రచంద్రు లనఁదగు, మాత్రాదిగణంబు మొదల మాత్ర లిడంగన్. (2) మొదల నడుమ నుదద గురు వొదవెనేని, 'భజస' లగు నట్లు లఘువును బరఁగెనేని, 'యరత' లగు నట్లు మూఁడేసిగురువు లున్న, లఘువులున్నను మగణంబు నగణ మగును. (శ్లో. ఆదిమధ్యావసానేషు యరతా యాంతి లాఘవమ్, భజసా గౌరవం యాంతి మనౌ తు గురులాఘవే. అను దీనికిఁ బైపద్యము తెలుఁగు.)

2. ఈపద్యమునకు ముందు చ - ట - జ - లలో, "చంద్రవహ్ని సూర్యచక్షుఁ డౌరుద్రుని, మూఁడుకన్నులందు మూఁడుగురువు, లుదయ మయ్యె దాన నొప్పారె మగణంబు, నందు సప్తగణములలరఁ బుట్టె." అను పద్య మున్నది. 3. జ - విరచితముగ నంత్యగురువు విను సగణ మవున్. 4 బ-ప్రతిలో దీనికి బదులుగా, నగణంబు మూఁడులఘువులు, యగణంబున, కాదిలఘువు యమతనయనిభా! రగణంబు మధ్యలఘు వగుఁ, దగణంబున కంత్యలఘువు దానవవినోదీ! అనియున్నది. 5 ద - లఘువాదినినుండెనేని. 6 (అయ్యెనేని, అధ్యాహార్యము).

క. [1] గగ మాయె రెండుగురువులు,
సగణంబును నొక్కలఘువు సల మనఁ బరఁగున్,
నగణము లఘువును నల మగు,
నగణంబును నొక్కగురువు నగ మనఁ బరఁగున్. 19

క. [2] గగణ మన నొక్కగురు వగు,
లగణం బన నొక్కలఘువు లాలిత్యముగా[3],
వగణ మన లఘువు గురువును,
హగణం బన గురువు లఘు వహర్పతితేజా. 20

క. [4] పరువడి గురు లఘు లఘుగురు
గురులఘువులు గ ల వ హము లగుఁ; మఱి దీర్ఘ
స్వరయుతమై యున్నగణా
క్షరములు[5] తద్గణము రెండుగా[6] నెన్నఁబడుఁ. 21

క. [7] భ ర త న గ నల సలంబులు
వరుసనె యియ్యాఱు నెన్న వాసవగణముల్;
మఱి న హము లినగణంబులు,
సరవిం దక్కినవి యెల్లఁ జంద్రగణంబుల్.[8-9] 22

---

1 ప - జ - లలోలేదు. 2 ట - త - ద - జ - లలోలేదు. 3 ప - లక్ష్యము గొనఁగా. 4 క - డ - ద - లలో మాత్ర మున్నది. 5 ద - క్షరమును. 6 ద - రెట్టిగా. 7 క - డ - ద - లలో మాత్ర మున్నది. ప - లో నీపద్యమునకు బదులుగా, భరతనగనలసలంబులు, సురపతినామములు నహాలు సూర్యునిపేళ్లౌ, గురుముఖ లఘుముఖ, చతురక్షరపంచాక్షరము లిందుసంజ్ఞలఁ బరఁగుఁ. అనియున్నది. 8 క- ఉరుతరసత్కీర్తిహార యున్నతచరితా! 9 ఈపద్యమునకు ముందు చ-జ-లలో నీక్రిందిపద్య

గణాధిదేవతలు.

క. మ భ జ స న య ర తగణముల
కభిమతముగ భువియు శశియు నర్యమపవనుల్,
ఋభునిలయ సలిలపావక
నభములు దేవతలు బుధజనస్తుత రేచా![1] 23

గణఫలములు.

క. శుభ సుఖ రుక్ క్షయ ధన కన
కభయైశ్వర్యములఁ జేయుఁ గ్రమమునఁ గావ్య
ప్రభులకుఁ గవులకు మొదలిడ
మ భ జ స న య ర తగణములు మల్లియరేచా! 24

క. [2] సరసాన్న రుచిరభూషణ
పరితాప స్థానచలన బహుదుఃఖ రుజా
పరమాయు రచలలక్ష్మీ
కరములు మ య ర స త జ భ నగణములు వరుసన్. 25

ములు రెండును గలవు. (1) చను మగణము శ్రీనాథా, యనిన ముకుందా యనంగ యగణము రగణం, బన నొప్పు మాధవా యనఁ, జను నోవరదా యనంగ సగణం బగుచుఁ (2) తగణము శ్రీకృష్ణ యనఁగ, నగు జగణంబును మురారి యనఁగా జగతిన్, భగణము శ్రీపతి యనఁగా, నగణం బగు నృహరి యనఁగ నలినదళాక్షా! ఇందు మొదటిపద్యము అనంతుని ఛందమునందును గలదు. జైనుఁడగుకవి విష్ణుప్రతిపాదకము లగుపద్యముల రచించుట యసంభవము. కనుక యీపద్యములు ప్రక్షిప్తము లని యూహింపఁ దగును.

1 ట - నభములు నధిదైవతములు నవ్యగుణాఢ్యా! డ - నభములు నధిపతులు రేచ! నయతత్త్వనిధీ! ద - బుధజనస్తుతచరితా! 2 ట - జ - లలో మాత్రమున్నది.

గణవర్ణములు.

క. గారుత్మత గోరోచన
సారంగ పిశంగ కుముద చందన రక్తాం
భోరుహ కనకప్రభలను
నారయ మగణాది యగుగణావలి వాల్చున్.[1] 26

గణగ్రహములు.

క. ధరణిజ శశి రవి బుధ గురు [2]
సురరిపుగురు మంద ఫణులు సారిదిగ్రహంబుల్
పొరి మ భ జ స న య ర త గణ
సరణికి ఛందోమతంబు చర్చింపంగన్. 27

గణకులములు.

క. మగణంబు శూద్రకులజము,
భగణం బగు వైశ్యజాతి, బ్రాహ్మణజాతుల్
నగణయగణములు, రగణము
జగణము నృపజాతి యంత్యజంబులు నతలున్. [3] 28

---

1 ట - జ - దారతను మభజసనయరత గణంబులకున్. 2 ద - ధర బుధ శశి రవి కుజ గురు. 3 క- తగణము యగణము రగణము, జగణము నృపజాతి యంత్యజము సగణంబౌ. జ - నగణయగణములు రగణము జగణము నృపజాతి యంత్యజంబులునతలున్. ద - నగణ తగణములు యగలున్, జగణము నృపజాతి యంత్యజము సగణం బౌ. 4 ద - శశ్య.

గణగోత్రములు.

ఆ. కాశ్య[4]పాత్రికపిలకౌశికవాసిష్ఠ
గౌతమాంగిరోజకణ్వమునుల [1]
గోత్రముల్ ప్రసిద్ధపాత్రముల్ మగణాది
నెన్నఁబడిన గణము లెనిమిదికిని. [2] 29

గణోత్పత్తి.

ఆ. చంద్రవహ్నిసూర్యచక్షుఁ డౌరుద్రుని
మూఁడుకన్నులందు మూఁడుగురువు
లుదయ మయ్యె; దాన[3] నొప్పారె మగణంబు,
నందు స ప్రగణము లమరఁ బుట్టె. 30

క. [4]భగణము సగణము నగణము
తగణంబు మరుద్గణములు తనరంగ మను,
ష్యగణంబులు జయగణములు
మగణంబును రగణ మరయ మహి రాక్షసముల్. 31

గణనక్షత్రములు.

తే. జ్యేష్ఠమృగశిరయుత్తర చెలఁగు స్వాతి
సరవి రేవతి పూర్వాకాషాఢ కృత్తి

1 గౌతమాంగిరాఖ్య కణ్వ లనెడి - మఱియొక పాఠము గలదు.
2 ద - లన్నిటికిని. 3 ద - వాని. 4 క - ట - ద - భగణము సగణము తగణము, నగణంబును దేవగణము నరునిగణంబుల్, జగణము యగణము లయ్యెను, మగణంబును రగణ మొప్పు మఱి రాక్షసముల్.

కయును బుష్యమి యనెడునక్షత్రపం_క్తి
కదియు మ భ జ స నయ ర తగణములకును. 32

గణరాసులు.

క. అళి వృషభ సింహ తుల యుగ[1]
జలచర చాపాది కటక[2] సంజ్ఞకరాసుల్
లలి మ భ జ స న య ర తగణ
ముల కయ్యెను జగతిలోను మోహనరూపా. 33

గణయోనులు.

ఆ. హరిణ సర్ప వృషభ హయరిపు కుంజర
మర్కటాజ చారు[3] మహిషములును
మలసి యోనులయ్యె మ భ జ స న య ర త
గణసమూహమునకు గుణగణాఢ్య. 34

గణగుణదోషవిచారము.

తే. [4] మొదల సంయుక్తవర్ణంబు పొందెనేని
మఱవ కారెంటికిని గ్రహమైత్రి వలయు;
నిది విచారింపరేని కృతీశ్వరుండు
పిడుగు మొత్తినగతిఁ గూలు బిట్టబిఱ్ఱు. 35

క. మగణం బెప్పుడు శుభగణ
మగు, నెన్నం గ్రూరగణము మఱి డాసినచోఁ

1 నర. 2 ద-చాపాజమకర. 3 ప- నీల. 4 ప - లోమాత్రమున్నది.

దెగఁజంపు, [1] బుధుఁడు క్రూరం
బగుగ్రహాముం గదిసి క్రూరుఁడై చనుమాండ్రిన్. 36

క. [2] మగణంబు పద్యముఖమున
నగణముతోఁ గూర్చి చెప్పఁ జనుఁ గృతి యొండెం
దగుపద్య మొండెఁ గర్తకు
యగణాంతము[3] చెప్ప శుభము లయ్యెడుకొఱకున్. 37

క. మభనయలు పద్యముఃఖమున
శుభ సుఖ ధన జయము లొసఁగి సొం పొనరించుం;
బ్రభునాశము జతరస లని
సభలం బద్యాది[4] నిడఁగఁ జన దెయ్యెడలన్. 38

క. నయలం జెప్పిన శుభ మగు,
జయలం జెప్పినను బతికి జయకీర్తు లగున్,
మయలం జెప్పిన సౌఖ్యము,
రయలం జెప్పినను జెట్ట రయమున వచ్చున్.[5] 39

క. పొగడొందఁ బద్యముఖమున
రగణము యగణమును గూడి రాగిల్లిన నీ
జగ మంతయు నేలెడువాఁ
డగుఁ గృతిపతి విభవయుక్తుఁ డగుఁ గవివరుఁడున్. 40

---

1 తెగిచంపు. 2 ఇది మొదలు "రాజున కౌదిన్" అను పద్యము వఱకుఁ గలపద్యములు క - ద - లలో మాత్రమున్నవి. 3 ద - యగణాదిగఁ జెప్ప. 4 ద - బద్యాళి. 5 ద - బెంపు రయమున నిచ్చున్.

క. రసలం జెప్పినఁ జి చ్చగు,
జసలం జెప్పినను దెవులు చయ్యన వచ్చుఁ,
తసలం జెప్పిన మే లగు,
మసలం జెప్పినను గర్త మండల మేలుఁ. 41

క. మునుకొని పద్యముఖంబున
ననిలగణం బిడిన నాయురారోగ్యంబుల్
కొనసాగు, దానిముందట
ననలగణం బిడినఁ బతికి నలజడి[1]సేయుఁ. 42

క. తగణంబు తొలుతఁ బిమ్మట
భగణంబును గదిసి యుండఁ బద్యము హృద్యం
బుగ రచియించినఁ గర్తకు
నగణితముగ నొసఁగు[2] నాయురైశ్వర్యంబుల్. 43

క. నగణంబు గదిసి శుభకర
మగు యగణము గూడి యొసఁగు నర్థము సిరులుఁ;
నగణయుత మైన భగణము
జగణంబును గూడి భాగ్యచయముల నిచ్చుఁ. 44

క. రజతలఁగూడిన నూరక
గజిబిజి గావించుఁ, గావ్యకర్తకు సంప
ద్విజయములఁ జేయు భగణము,
నిజముగ నయరసల డాసి నిలిచినచోటఁ. 45

---

1 ద. నలమట. 2 ద - నొదవు.

క. సభలం జెప్పిన విభవము
రభలం జెప్పినను జెట్ట[1] రయమున వచ్చున్ ; [2]
శుభ మగు రయలం జెప్పిన,
నుభయము వర్ధిల్లునందు రుత్తమచరితా! [3] 46

క. రాజన కాదిన్ మగణము
నోజం గదియించి సుకవు లొనఁగెడి పద్యం
బౌజులజయ మీఁ జాలదె
తేజులు నేనుఁగులు భటులుఁ దేరులు సేనల్. [4] 47

క. అనిలానలసంయోగం
బనుపమకీలాకరాళ మగువహ్నిభయం
బొనరించుఁ గర్త[5] గృహమున
కను[6]మానము లేదు దీననంద్రుడు కపీంద్రుల్. [7] 48

క. తగణంబు గదిసి చంపును,
రగణము దా భీకరంపు రణ మొనరించున్,
నగణం బిఁకనొకచిత్రము
మగణముతోఁ గూడఁ గాలమానము పతికిన్. 49

క. * అగిని గణంబున కిరుదెస[8]
నగణముతోఁ గూర్చి చెప్ప[9] సత్కవి మదిలో

1 ద - చేటు. 2 నిచ్చున్, పాఠాంతరము. 3 క - గండా!
4 ద-నేలన్. 5 ద - గర్తృ. 6 ద - నను. 7 ప - కనుమానము లేదు దీనినంటకు రేచా! * ఇందు, అగ్ని, భగ్న శబ్దములకు, అగిని, ఉ.గనము ననుతద్భవములు కనుపడుచున్నవి. 8 ద - గడ. 9 ద-యెప్పుడు.

నగి[1] యైనఁ దిట్టి యైనను[2]
బగనము గాకుండఁ గమలభవుఁడో శివుఁడో? 50

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం
బాగణము సమస్తమంగళావాప్తం బై[3]
రాగిల్లు నినుము పరుసపు[4]
యోగంబునఁ బసిఁడివన్నె నూనినకరణిన్. 51

—అక్షరగుణదోషవిచారము.—

క. [5]శ్రీకారము గలపద్యము
ప్రాకటముగ లచ్చియొసఁగి పతి కనవరతా
స్తోకజయము లొనగూర్చును
మాకరుణారక్షితాంగ మల్లియరేచా! 52

క. [6]పాఘాబాభామాలను
పాపాక్షరసంజ్ఞ లేనుఁ బద్యము మొదలన్
రూపించి నిలిపి చెప్పిన
నాపద్దశలకును మూల మంద్రు కవీంద్రుల్. 53

1 ద-ఁదెగి. 2 చెప్పిన. 3 క-ద-బాగుగ యగణము గదిసిన, నాగణము సమస్తమంగళావాప్తం బై. 4 ద-పరుసము. 5 ప-లో మాత్ర మున్నది. 6 మొదటిపాదములోని వ్యంజనములపయి దీర్ఘస్వరము లుచ్చారణసౌకర్యార్థమని యెఱుంగునది. ఇట్టి యుచ్చారణము లోకవ్యవహారమునందును గలదు. ఈపద్యమునందు, పఘలకుఁ బ్రాసము విధింపఁబడినది.

గణలింగములు.

క. [1]ఇలఁ దగణ రగణ జగణం
బులు పురుషగణములు భగణమును యగణంబున్,
లలనాగణములు, నగణము
పొలుప మగణ సగణములు నపుంసకగణముల్. 54

అక్షరనిర్ణయము.

క. [2]అద్దులు పదియే ననఁగాఁ
గాదులు దా నిరువదేను గణుతింపంగా
యాదులు పది యని చనఁగా
నీదెస నక్షరము లమరు నేఁబది యనఁగన్. 55

1 గ - లో మాత్ర మున్నది.

ప - మగణము నగణముఁ బురుషులు
జగణరగణసగణముల్ నిజంబుగ నింతుల్
యగణము తగణము భగణము
నగుచు నపుంసకము లుత్తమాదిఫలంబుల్.

2 గ-అదులు పదియా అనఁగాఁ, గాదులు తా మిఱువదేను(గాఁగన్) బరఁగున్, యాదులు తొమ్మిది యనఁగా, నీదెస నక్షరము లమరు నేఁబది యనఁగన్. అం, అః, అనుస్వారములకు పట్రుఁ పేధ్ధదేవి. సమదైవత్వము కలదు గనుక అః అను విసర్గాక్షరము విడిచిన అచ్చులు ౧౫, కాదులు ౨౫, కకార, షకార సంయుక్తం బయి భిన్నదైవత్వంబును ప్రత్యేకఫలమును గలుగుటం జేసి క్షతోఁ గూడ యాదులు ౧౦. అంతు ౫౦ అక్షరములు.

బీజాక్షరములు.

సీ. [1]అ ఇ ఉ ఋ ఌ ను నైదు నాదీర్ఘవర్ణంబు
[2]లైదు నేకారాదు లైదు నిలిపి
వరుసగ వర్గాదివర్గపంచకమును
యాదు లైదును షాదు లైదుఁ గూడఁ
బదివర్గములు[3] వర్ణపఙ్క్తుల నొండొంటి
క్రిందఁ బొందుగ నిల్పు[4] నందులోనఁ
బ్రథమాక్షరంబులు పవనబీజంబులు
నవలివి దహనబీజాక్షరములు
గీ. లవనిబీజంబు లగుఁ దృతీయాక్షరములు
వరుణబీజంబు లగుఁ దరువాతిపదియు
గగనబీజంబు లైదవకడల వెల్ల[5]
వాని మేలును గీడును వలయుఁ దెలియ.[6] 58

మ. క్షితిబీజంబులసంపదల్ [7]పొదలుఁ బోషించుం బయోబీజము
ల్సతతంబుం బ్రమదంబొనర్చు శిఖిబీజంబుల్మృతుం జేయు మా
రుతబీజంబులు శోకవారిధిఁ బడం ద్రోచు న్నభోబీజముల్
పతినత్యంతదరిద్రుఁ జేయు మొదలం బద్యాలి నొందించినన్.[8]

---

1 క-ప-జ-ద లలో నున్నది. 2 ద-లైదును నవలివి యైదు నిలిపి. 3 ద-వర్గములు. 4 ప-జ-పొందుగా. నొండొంటి క్రిందఁ బోవఁగ నిల్వ. ద-నిల్చినందులోన. 5 ప-జ-ధరణి బీజంబు లగు వాని దాపు ప్రాలు, వారి బీజంబు లాతరువాతిలిపులు. 6 ప-జ-వాని ఫలములు తెలియంగ వలయు రేచ. 7 క-ప-జ సంపదన్. 8 ప-జ- నెపుడుం బద్యాది నొందించి

వళ్లు.

క. [1]విశ్రాంతి విరతి విశ్రమ
విశ్రామ విరామ విరమ విరమణ లనఁగా
విశ్రుత మగు యతి కృతి కధి
కశ్రావ్యం బై బెడంగు గా నిడవలయున్. 60

క. [2]చరణాద్యక్షరమే వడి
చరణంబుద్వితీయవర్ణసమితియె ప్రాసం
బరయఁగఁబ్రాసం బొక్కటి
చరణంబుల వళ్లు వేఱె జగతిం జెల్లున్. 61

నన్. ద - మొదలం బద్యాది నొందించినన్ (ఈపాఠంబు సమంజసము గాలేదు. ఈపద్యమునకుఁ దరువాత, ప - జ - ల లో:— "పరఁగఁగ అ ఆ ఏలును, నరుసఁ గ చ ట తపయషలు ధ్రువంబుగఁ బదియున్, ధర బ వనబీజములు గో, వరవాహన దహనవసుధ పన నభము లగున్." అను పద్యమున్నది. ప-లో నీపద్యమునకుఁబిదప "ఇది శ్రీ కవిజనాశ్రయచ్ఛందంబునందు సంజ్ఞాధికారము సంపూర్ణము. ఇఁక వళ్లు" అని యున్నది. మఱియు జ-లో నీస్థలమున నక్షరఫలములఁ గూర్చిన పద్యములు కలవు.

1 చ - డ లలో నున్నది. క - ద - ప్రతులలో— గీ. విరతివిశ్రమ విశ్రాంతి విరమ విరమ, ణాభిధాన విరామము లనెడిపేళ్లు, యతికిఁ బర్యాయ పదములై యమరుఁ గృతిని, యుక్తపదములఁ గృతులయం దునుపవలయు.— అనియు, ప - ప్రతిలో - గీ. విరతి విశ్రమ విశ్రాంతి విరమణయతు, లనఁగఁ బర్యాయ శబ్దంబు లగుచు నుండు, యతుల కొప్పగునక్షర తతుల నెల్లఁ, గృతులనిలుపఁగ రచన కీర్తి గలుగు.— అనియునున్నది. 2 క-ప-ద-లలో నున్నది. చ - డ - ప్రతులలో, క. విలసత్పాదాద్యక్షర, ములు వళ్లగు నాద్వితీయములు ప్రాసల్లు, న్నెలకొని తమ తమపాదం, బుల యతిపై నన్ని పాదములఁ బ్రా లమరున్. అని యున్నది.

యతిభేదములు.

క. [1]స్వరవర్గాఖండప్రా
ద్యురుబిందుప్లుతములుఁ బ్రయుక్తాక్షరముల్
[2]బరఁగఁగ నెక్కటి పోలిక
[3]సరసలు నాఁ బదివిధములఁ జను వళ్లు మహిన్. 62

స్వరయతులు.

క. [4]అఆ ఐ ఔలకు మఱి
ఇఈలు ఋకారసహిత మెఏలకు నా
[5]ఉఊ ల్తమలో నొడఁబడి
ఒఓలకు వళ్లగు నన్యోన్నతచరితా! 63

క. [6]స్వరగణము కకారాద్య
క్షరములతో సంధి చేసి కదియించినఁ ద
త్స్వరము కొని చెప్పునది వ
ళ్లరవిందజసదృశ కవిజనాశ్రయ కృతులన్. 64

---

1 క-ప-చ-లలో నున్నది. 2 బయిపడి. 3 ప-సరసమునన్ ట-సరసలు నాఁ బదియు వెల్గు చను నిర్ధారిన్. వ. స్వరయతి, వర్గయ, అఖండయతి, ప్రాది బిందు ప్లుతములు, ప్రయుక్తాక్షరయతి, ఎక్కటి, పోలిక, సరసయతి, ఈపదియును యతులపేళ్లు. 4 క-ప-ఛ-చ-లలో నున్నది-ఈపద్యంబున-అ ఆ-ఇ ఈ-ఉ ఊ-ఎ ఏ-ఒ ఓ-అనుచోట్ల ద్వితీయాక్షరములు ద్విత్వాక్షరములవలె నుచ్చరింపఁబడును గావున వానియం దున్న హ్రస్వాక్షరములు గురువులు గాఁ బ్రయోగింపఁబడినవని యూహించునది. మఱియు నిందుఁ గేవలస్వరములకుఁ బ్రాసము విధించుట విశేషము. 5 చ-నుఊలొడఁబడి ములో. 6 క-ఛ-చ-లలో నున్నది.

వర్గయతులు.

క. [1]నిక్కువ మయ్యెన్ వర్గపు
టక్కరముల వళ్లు నిలుప నగు జఞణనముల్
తక్కఁ బెఱనాలుగింటికి[2]
దిక్కరిసన్నిభుఁడ రేచ ధీజనవినుతా! 65

అఖండయతి.

ఉ. [3]మానుగ విశ్రమాక్షరసమన్వి[4]తమై స్వరమూఁదినఁదదీ
యానుగుణాక్షరంబె కొనినైనను జెప్పఁగనొప్పు[5] నీక్రియన్
భానుసహస్రభాసి వృషభాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తమై
[6]పూనినచో నఖండయతి పొల్పగు నాదికవి [7]ప్రసిద్ధమై. 66

ప్రాదియతులు.

క. ప్రపరాపసమనుసుప్ర
త్యపినిర్దురధిన్యుపాభ్యుదాఙ్ఙ్వ్యత్యవప
ర్యుపసర్గ వింశతికి[8] వ
ళ్లుపరిస్వరయుక్తమైన నుభయము చెల్లున్.[9] 67

---

1 క-ప-డ-ద-లలో నున్నది. 2 నాలుగింటను. 3 క-ప-ద-లలో నున్నది. 4 సమంచితమై. 5 ద-బ-వచ్చు. 6 ద-పూని యఖండనామ యతి పొల్పగు. 7 ద-ప్రణీతమై. 8 ద-చయమునకు. 9 డ-ప్రపరాదురన్వపసంప్రతి, నిపరానూదత్యుపాధినిరపాభివ్యా, జ్ఞపులనఁ బ్రాదులవళ్లను, నుపరిస్వరయుక్తమైన నుంచం జెల్లున్.

—— బిందుయతి. ——

క. [1]కచట తప లనఁగఁ బరఁగిన
ప్రచురం బగు నేనువర్గపంక్తుల పిఱుఁదన్
రుచిరముగ బిందు వ్రాఁదిన
నచలం బై వళ్లు చెల్లు నంత్యాక్షరముల్. 68

గీ. ఙాకు వడి చెల్లు రత్నకంకణ మనంగ
ఞాకు వడి చెల్లు బర్హిపింఛం బనంగ
ణాకు వడి చెల్లుఁ గనకమండప మనంగ
నాకు వడి చెల్లు దివ్యగంధం బనంగ
మాకు వడి చెల్లు విజితశంబరుఁ[2]డనంగ. 69

—— ప్లుతయతి. ——

క. [3]దూరాహ్వానమునందు మ
హారోదనగానసంశయార్థములతుదన్[4]
[5]జేరువఁ దగ నాద్యచ్చుల
[6]నారూఢిగఁ బ్లుతమువడి మహత్త్వము మీఱున్. 70

---

1 బ-దీనికి బదులుగా, క. పంచకవర్గాక్షరములు, పంచమవర్ణములఁ గూడి పరఁగఁగ నిలుచున్, వంచింపఁగఁ బెఱనాలుగు నంచితముగఁ బిఱుఁద సున్నలంటిన పోటన్. 2 ప-దివిజవంశం బనంగ. 3 ద-లో నీపద్యమునకు ముందు, క. ప్లుత మనఁబరఁగుఁ ద్రిమాత్రా,న్వితవర్ణము దానిమీఁద వితతస్వరముల్, కృతిపై యక్షరమునఁ జనుఁ, జతురాననచతుర (యతులు) వళ్లు చక్కటిఁ జెల్లున్. అను పద్య మున్నది. 4 ద-ములు తుదిన్. 5 ద-జేరువతో 6 ద-తో రూఢిగ బ్లుతమువడి యెదురొక్కని నిలుచున్. ప-లో నీపద్యమునకు లక్ష్యముగా 'ఏజనకాత్మజన్, అను భాస్కరరామాయణపద్య ముదాహరింపఁబడినది.

సంయుక్తాక్షరయతి.

క. [1]వరకృతులకు సంయుక్తా
క్షరములలో నెద్ది యైనఁ జను వడి యిడఁగా
గురుబుధజనవరదాయక
స్మరసన్నిభసుభగమూర్తి మల్లియరేచా ! 71

ఎక్కటివడి.

క. ధరఙఞ లను నీరెండ
క్షరములు విన్నయది లేదు శబ్దము మొదలన్
[2]మరయలవము లనునేన
క్షరములు తమతమకె వళ్లు కమలాధీశా ! 72

పోలికవడి.

క. పోలఁగ, ఫుపుబుభులకు మూ
పోలికవడి శీల ముల్లమున కెన యనఁగా[3]
శీలం బుల్లం బనఁగా
భూలోకం బమరలోక[4]మున కెన యనఁగన్. 73

---

1 ద-క. వెలయఁగ సంయుక్తాక్షర, ములలో నెద్ది యును జనును మునుకొని వడిగా, నిలుపం దగుఁ బాదంబుల, నలఘుపరాక్రముఁడ రేచ యసదృశవిభవా. గీ. పాదముల నాది జడ్డ లైపరఁగుచున్న, నక్కరెండక్షరంబుల వలసినదియు, నిలుపఁదగు వళ్లిపట్టున నిశ్చలాత్మ, బుధజనప్రియ కవిరాజభూషణాంక. 2 ద-యరమరవలవను. జ-మరవన లను నీయే నక్కర. 3 ద-మునమెత్తు రనన్.

సంజ్ఞాధికారము.

సరసయతి.

క. [1]అయహలు చఛజఝశషసలు
నయుతసంయుత నణలు[2] రేచనా సరసగుణ
ప్రియ యివి యొండొంటికి ని
శ్చయము గ వళ్లయ్యె సర్వశాస్త్రవిధిజ్ఞా. 74

సంఖ్యావాచకపదములు.

క. ౧ [3]హిమకర కర ౨ వైశ్వానర ౩
౪ సముద్ర ౫ బాణ ౬ ఋతు ౭ ముని ౮ భుజంగమ ౯ నందా
ద్యమితగణితో క్తసంజ్ఞా
క్రమమెఱుఁగఁగ వలయు నెన్నఁగాఁ దగునెడలన్. 75

1 ప-ద-లలో మాత్ర మున్నది. 2 ద-నయసన్నుతవళ్లు. ఈపైని వివరింపఁబడిన యతులు గాక-క-లో (1) అభేదయతి. (2) వృద్ధియతి. (3) ఆదేశయతి యను మూఁడును - ప - లో నివిగాక. (4) నిత్యసమాస యతి. (5) కాకుస్వరయతి. (6) మాశవర్ణ యతి. (7) ప్రాసయతి యను నీయేడుయతులు నధికముగా వివరింపఁబడినవి- ఇవి ప్రక్షిప్తము లని యెఱుంగునది. మఱియును, పదివళ్లనువాని లక్ష్యములను జెప్పుచు రామస్తుతిగా నున్న భీమనచాటు వని కవిజీవితములో నీ క్రిందిపద్యము కనఁబడుచున్నది. సీ. అబ్జగర్భశివ 'స్వరా' ధ్యపూజ్యపదాబ్జ కమలాక్ష మాని 'వర్గ' ప్రసన్న, వైభ 'వాఖండ' దేవాదిదేవ కృపాబ్ధి యఖిల దిక్పాలక 'ప్రాది' నిలయ, నుత పుణ్యహాస 'బిందు' యుతానమాంభోజ యతిదయా 'ప్లుతి' నిజాత్మ మహో త్మ, స్వచ్ఛపౌరుషకీర్తి 'సంయుక్త' సంచార మహిమ 'నెక్కటి' యైన మాన్యచరిత. గీ. పోల్పనీ 'పోలిక'కు దైవములు నుగలరె, 'సరస' నుతిపాత్ర భక్తరంజన చరిత్ర, 'ప్రాస' నిర్భిన్న చండతరాసురేంద్ర, యలఘు యతిగణ్య రఘురామ యఘువిరామ. 3 క-ప-లలో మాత్ర మున్నది

ప్రాసములు.

క. భాసురము లగుచు సుకర
ప్రాసానుప్రాసదుష్కరప్రాసాంత్య
ప్రాసద్విప్రాసత్రి
ప్రాసము లన షడ్విధములఁ బరఁగును [1]కృతులన్. 76

వ. అందు సుకరప్రాసం బన్నది సులభాక్షరములు ప్రాసం బిడి చెప్పునది.[2] 77

క. పరమోపకార ధరణీ
సురవర సురభూజ [3]సుగుణసుందర తరుణీ
స్మరనిభ సుకరప్రాసం
బరుదుగఁ గృతులందు నొప్పు నభినుతచరితా! 78

వ. దుష్కరప్రాసం బన్నది విషమాక్షరంబులు ప్రాసం బిడి చెప్పునది. 79

క. స్వఃకాంతాసమ యోషిదు
రఃకృతరతిచిహ్న దుష్కరప్రాసం బా
విఃకృత మగు నిట్లు సుపు
త్రఃకులదీపక యనంగఁ దగుచు మహాత్మా! 80

వ. మఱి ద్విప్రాసం బన రెం డక్షరంబులు ప్రాసం బిడి చెప్పునది.

క. దోసంబు లేక వస్తు ని
వాసం బై వెలయఁ జెప్పవలయును ద్వంద్వ

1 ప-రేచా. 2 ఈ వచనము ద-లో లేదు. 3 ద-వణిజ.

ప్రాసం బుచితాక్షరవి
న్యాసంబుగఁ గృతుల రేచ నయ[1]తత్త్వనిధీ. 82

వ. మఱి త్రిప్రాసం బన మూఁ డక్షరములు ప్రాసం బిడి
చెప్పునది. 83

క. దానమున సత్యమున నభి
మానమునం బోల్ప నీసమానము ధరణిం
గాన మనం ద్రిప్రాసము
దాన మనోహర మగును బుధస్తుతచరితా! 84

వ. మఱి యనుప్రాసం బన్నది ప్రాసాక్షరంబు పెక్కెడల నిడి
చెప్పునది. 85

క. విత్రస్తాఘపవిత్రచ
[3]రిత్ర జితత్రిదశవర ధరిత్రీసుతస
న్మిత్రాంబుజమిత్రగుణా
మత్ర యనుప్రాస మిదియ మల్లియరేచా! 86

వ. మఱి యంత్యప్రాసం బన్నది మొదటిపాదము కడపటి
యక్షరంబు నాలుగుపాదంబుల కడపట నిడి చెప్పునది. 87

క. జననుత భీమతనూజా!
సునయార్పితవిభవ[4]తేజ సుభగమనోజా!

---

1 ద-నయవినయ. 2 దానమనోహరమగు. 3 ద-రిత్రత్రి దశవరవర ధరిత్రీసుతస. 4 ద-విభవరేచ.

వినుతవిశిష్టసమాజా!
యన నంత్యప్రాస మగు[1] నహార్పతి తేజా![2] 88

వ. మఱియుఁ బ్రాసాక్షరలక్షణవిశేషం బెట్టి దనిన?[3] 89

క. వలసినచో లళములు డళ
[4]ములు మఱి ఋక్రాంతవర్ణములు ప్రాసము లై
యలవడు సత్కవికృతులన్
నిలుపం దగు వానిఁ దెలిసి నియతప్రీతిన్. 90

క. తాళము దాలము నాఁ జనుఁ
జోళుఁడు చోడుండు నాఁగ సొం పగుఁ గృతులన్
వ్యాళము వ్యాలము వ్యాడము
నోలిని సమరూఢిఁ బ్రాసయుక్తము లయ్యెన్. 91

గీ. భీకరాకారుఁ డయ్యు నభీకృతుండు
మేదురక్రోధి యయ్యు ననాదృతుండు
[5]పావనాత్మకుఁ [6]డయ్యు ఖలావృతుండు
నాఁగఁ బ్రాసములకు సమానంబు లెపుడు. 92

---

1 ద-ప్రాస మిది యహా. 2 ఇంతవఱకుఁ బ్రాసములను గూర్చిన పద్యములు క-డ-ద-బ-లలో మాత్ర మున్నవి. 3 ఈవచనమును దీనిపిదప నచ్చుపద్యములు మూఁడును క-డ-దలలో మాత్ర మున్నవి. ఈ పద్యములు విన్నకోట పెద్దన్న కావ్యాలంకార చూడామణియందుఁ గూడ గన్పట్టుచున్నవి. కావున నింతఁ బ్రక్షిప్తము లైనవేమో యని సంశయింపఁదగి యున్నది. 4 ద-ములు మఱియును ఋట్టివర్ణములు. 5 ద-పావనాత్మా. 6 ధ-డయ్యనలా.

[1]గద్యము. ఇది[2]వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహామధుకరాయమాన శ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైన కవిజనాశ్రయం బనుఛందంబునందు సంజ్ఞాధికారము.[3]

1 ప-ఇతి. 2 ద-వాగీంద్ర. 3 ప-ఇతి, కవిజనాశ్రయ చ్ఛందంబునందు యతిచ్ఛందోఽధికారము సంపూర్ణము. డ-లో, సంజ్ఞాధికారమునకు బదులుగా యతిచ్ఛందోఽధికార మని యున్నది. బ-లో, ప్రథమాశ్వాస మని యున్నది.

శ్రీ ర స్తు.

కవిజనాశ్రయము.

[1]వృత్తాధికారము.

సమవృత్తములు.

క. [2]పరమాత్మముఖారుణసర
సిరుహావినిర్గతసమస్తసిద్ధాక్షరపం
క్తి రసావహామృతపదసుం
దరతరకృతిరచన లీవుతను దయ మాకున్. 1

క. [3]సమవృత్తములఁ జతుష్పా
దములం దొక్కక్షరము మొదలుగా నెక్కన్
గ్రమమున గణాక్షరంబులు
సమాన మై యిరువదాఱు ఛందములందున్. 2

---

1 ద-వియతిచ్ఛందోఽధికారము. ఈ యధికారమునకు, క-ప-డ-ద-లు మాతృకలు. 2 డ-ద-లలో మాత్ర యున్నది, 3 క. సమవృత్తములఁ జతుష్పా, దముల నొకక్షరము మొదలు తెల్లఁపఁగ నెక్కన్; గ్రమ గణితవృత్తములకును, సమమై చను నిరువదాఱు ఛందములందున్.

వ. [1]అవి యెవ్వియనిన.— ఉక్త, అత్యుక్త, [2]మధ్య, ప్రతిష్ఠ, సుప్రతిష్ఠ, గాయత్రి, [3]ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, బృహతి, పఙ్క్తి, త్రిష్టుప్, జగతి, అతిజగతి, శక్వరి, అతిశక్వరి, అష్టి, అత్యష్టి, ధృతి, అతిధృతి, కృతి, ప్రకృతి, అకృతి, వికృతి, [4]సంకృతి, అభికృతి, [5]ఉత్కృతి, యన నిట్లు సమవృత్తంబులను నుత్తమరత్నంబులు పుట్ట నాకరంబైనసాగరవేలయుంబోలె నొప్పుచున్న యీయిరువదాఱుఛందంబులవేఱువేఱ వివరించెద. 3

క. [6]వృత్తములకుఁ దగు పేళ్లను
వృత్తగణాక్షరము లెడల విశ్రమములు నా[7]
వృత్తార్థముననె చెప్పెదు
వృత్తసమూహంబు కృతుల వెలయుచు నుండన్. 4

వ. [8]ఉక్తాఛందంబునకు నొక్కక్షరంబు పాదంబుగా రెండువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శ్రీయనువృత్తము.—శ్రీ
శ్రీన్
జే
యున్. 5

---

1 డ-అ దెట్లనిన ? 2 డ-ద-మధ్యమ. 3 ఉష్ణిహ. 4 ప-సుకృతి. 5 ప-ద-వ్యుత్కృతి. 6 ఈపద్యము-క-డ-ద-లలో స్థానాంతరముల నున్నది. 7 ప-విశ్రామములన్, వృత్తార్థములం జెప్పుచు. 8 ద-లో లేదు.

వ. అత్యుక్తాఛందంబునకు రెండక్షరములు పాదంబుగా నా
లుగువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

[1]శ్రీపెంపువృత్తము.—శ్రీపెం
పోపున్
బ్రాపున్
గాపున్. 6

వ. మధ్యాఛందంబునకు మూఁడక్షరంబులు పాదంబుగా
నెనిమిదివృత్తములు పుట్టె. అందు,

వినయవృత్తము.— వినయం
బునయం
బునయ
జ్ఞనకున్. 7

[2]మృగీవృత్తము.—
విస్మరే
ఘన్మృగీ
మున్మగాఁ
జిన్మయా. 8

[3]నారీవృత్తము.—
నారీవృ
త్తారంభం
బారున్మా
కారంబై. 9

1 ద-మధ్యమా. 2-3 ఐ-లోఁ నున్నవి.

ప్రతిష్ఠాఛందంబునకు నాలుగక్షరంబులు పాదంబుగాఁ బదు నాఱువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

బింబవృత్తము.— పంబి భకా
రంబుగకా
రంబునుగా
బింబ మగున్. 10

సుకాంతివృత్తము.—
జకారమున్
గకారమున్
సుకాంతి కొ
ప్పకుందునే. 11

[1]కన్యావృత్తము.—
పాత్రేగాగా
పత్రిం గన్యా
వృత్తం బయ్యెన్
జిత్తం బారన్. 12

సుప్రతిష్ఠాఛందంబునకైదక్షరంబులు పాదంబుగా ముప్పది రెండువృత్తంబులుపుట్టె. అందు,

సుందరీవృత్తము.—చెంది భకారం
బొంద గగంబుల్
సుందరి యన్నే
రందురు సూరుల్. 13

---

1 బ-లో నున్నది.

ప్రగుణవృత్తము.—

సగణం బొందన్
గగముం జెందన్
బ్రగుణం బన్నే
రగు నీధాత్రిన్. 14

అంబుజవృత్తము.—

ఇంబుల భకా
రంబును లగం[1]
బుం బొనరఁగా
నంబుజ మగున్.[2] 15

వ. గాయత్రీఛందంబునకు నాఱక్షరంబులుపాదంబులుగా నఱు
వదినాలుగువృత్తంబులుపుట్టె. అందు,

విచిత్రవృత్తము.— యయంబుల్ విచిత్రా
హ్వయం బయ్యె ధాత్రిన్. 16

తనుమధ్యావృత్తము.—

[3]చంచ త్తయము ల్బా
పించున్ దనుమధ్యన్. 17

---

1 ద-బుం బొరయఁగా. 2 ఈపద్యము తరువాత-క-డ-ద-లలోఁ ఇది వాదీంద్ర...విరచితం బైనకవి జనాశ్రయం బనుఛందంబునందు యతిచ్ఛందోఽధికారము, అనుగద్యమును దరువాత. క. ఛందోదేవత బుధజన, వందితగాయత్రి మధురవచనామృతని, ష్యందంబు మనమ్మఖేందువు, నం దొందించు నది గాత మానందముగాన్. అను పద్యమునున్నవి. 3 ప-లో లేదు. ద-లో-ఎంచం దయము ల్బాపి.

[1]సురలతావృత్తము.—పరఁగ . నయంబుల్
సురలత కొప్పన్. 18

[2]వసుమతీవృత్తము.— అందంబుగఁదసల్
పొందుఁ వసుమతిఁ. 19

వ. ఉష్ణిక్ఛందంబునకు నేడక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౨౮
వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

విభూతివృత్తము.— శ్రీఫలా విభూతికిన్
రేఫపై జగంబగున్. 20

మదనవిలసితవృత్తము.—
మదనవిలసితం
బుదిత [3]ననగముల్. 21

కుమారలలితవృత్తము.—[4]
కుమారలలిత కం
దమాయె జసగముల్. 22

సురుచిరవృత్తము.— భాసుర భసగల్ రే
చా సురుచిర మయ్యెఁ. 23

[5]మదరేఖావృత్తము.—
కోపొందఁ మసగంబుల్
ప్రాపించుఁ మదరేఖఁ. 24

---

1 ప-లో లేదు. 2 బ-లో నున్నది. 3 డ-బదియు ననగముల్. 4 ద-కుమారవిలసితము. కుమారవిలసితం, బుమాప జనగలన్. 5 బ-లో నున్నది.

వ. అనుష్టుప్ఛందంబున కెనిమిదియక్షరంబులు పాదంబుగా ౨౫౬ వృత్తములు పుట్టె. అందు,

విద్యున్మాలావృత్తము.—

ఉద్యన్మాగాయుక్తం బైనన్
విద్యున్మాలావృత్తం బయ్యెన్. 25

చిత్రపదవృత్తము.— సద్విధిఁ జిత్రపదం బౌ
భద్వయగద్వయ మొప్పన్. 26

మాణవకవృత్తము.—

మాణవకాఖ్యం బగు న
క్షీణ భతంబు ల్లగముల్. 27

ప్రమాణీవృత్తము.— అగున్ జకారరేఫలున్
లగంబునుం బ్రమాణికిన్. 28

సమానీవృత్తము.— ఇంబుగా రజంబు వకా
[1]రంబు గా సమాని యగున్. 29

సింహరేఖావృత్తము.—

[2]శ్రీ రజంబుపై గగంబుల్
చేర సింహరేఖ యయ్యెన్. 30

వ. బృహతీఛందంబునకుఁ దొమ్మిది యక్షరంబులు పాదంబుగా ౫౧౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజగశిశురుతవృత్తము.—

భుజగశిశురుత మాఁ బె
న్నిజముగ ననయముల్ గాన్. 31

1 ద-రంబునున్ సమాని కగున్. 2 ద-వేరజంబుపై గగంబుల్.

హాలముఖీవృత్తము.—

చిత్తజోపమ హాలముఖీ
వృత్త మయ్యెను రనసలన్.

ఉత్సుకవృత్తము.—

సుందరమైె భభరంబు లిం
పొందిన నుత్సుక మైె చనున్. 33

భద్రకవృత్తము.—

విద్రుతాఘ రనరంబులున్
భద్రకం బగు ధరిత్రిపై.[1] 34

✥ యతినియమము. ✥

[2]క. వెలయ నిటఁబట్టి వళ్లిడ
వలయును విశ్రమము నిలుపవలయును గబ్బం
బులఁ గావున నే నెయ్యెడ
నిలిపితి నయ్యెడల నెఱిఁగి నిలుపుఁడు వానిన్. 35

1 ద-లో నీపద్యముతరువాత "ఇది వాదీంద్రచూడామణి...విరచితచ్ఛందోఽధికారము సంపూర్ణము" అని యున్నది. 2 బ-లో, "క. ఇట నుండి వళ్లు విభ్రమ, ఘటనలఁగల్పింపవలయుఁ గబ్బంబుల నెచ్చట నే నిలిపితి బుధు లచ్చటఁ దగుఁ బరికించి నిలుప శాస్త్రప్రౌఢిన్. క. వృత్తము లకుఁదగు పేళ్లును, వృత్తగణాక్షరము లెడను విశ్రామంబుల్, వృత్తార్థము లన చెప్పను, వృత్తసమూహమ్ము లెల్ల వేడుకఁ బొగడన్. ఇది మొదలుగా యతులు గలవు." అని యున్నది.

వ. పఙ్క్తిచ్ఛందంబునకుఁ బదియక్షరంబులు పాదంబుగా
౧౦౨౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,
రుగ్మవతీవృత్తము.—
వాగ్మి! భమప్రవ్యక్తి సగంబుల్
రుగ్మవతీ సద్రూపక మయ్యెన్. 36
మత్తావృత్తము.—
మత్తావృత్తం బగు మభసంబు
ధ్యత్తేజస్వీ! గయుతము గాఁగన్. 37
మయూరసారివృత్తము.—
పన్నగా రజంబుపై రగంబుల్
సన్నుతా! మయూరసారిఁ జెప్పున్. 38
1శుద్ధవరాటీవృత్తము.—
2సంబుద్ధిన్ మసజంబులతోఁ గకా
రంబై శుద్ధవరాటి నాఁ జనున్. 39
పణవవృత్తము.—
యత్నంబై మనయగముల్ వార్ధి
పత్నీవల్లభ! పణవం బయ్యెన్. 40
వ. త్రిష్టుప్ఛందంబునకుఁ బదునొకండక్షరములు పాదంబుగా
౨౦౪౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,
శాలినీవృత్తము.—
3వంద్య శ్రీసంసేవ్య వక్షా! మతాగా
నింద్యంబైనన్ శాలినీనామ మయ్యెన్. 41

1 ద-శుద్ధవిరాటి. 2 ద-సంబుద్ధీ. 3 ద - పద్మ్య శ్రీసంసేవితా భ్రాష శాగా, వేద్యం బైనన్ శాలినీవృత్తమయ్యెన్.

ఇంద్రవజ్రావృత్తము.—

ఇత్త్యాజగాసంగతి నింద్రవజ్రా
వృత్తం బగున్ సన్నుతవృత్త రేచా! 42

ఉపేంద్రవజ్రావృత్తము.—

సపద్మపద్మా[1]! జతజల్ గగంబీ
యుపేంద్రవజ్రాఖ్యము నొప్పఁ జెప్పన్. 43

రథోద్ధతవృత్తము.—

నందితప్రియ! రనంబుపై రవం
బొంది వచ్చిన రథోద్ధతం బగున్. 44

చంద్రికావృత్తము.—

ననరవము వినమ్రవిద్విషా!
జినమతహిత! చెప్పఁ జంద్రికన్. 45

స్వాగతవృత్తము.—

స్వాగతం బగు లసద్గుణలక్ష్మీ
భాగభోగి! రనభల్ గగయుక్తిన్. 46

కాంతావృత్తము.—

సారప్రభవాద్య! తజావము లా
కారస్మర! పొందినఁ గాంత యగున్. 47

శ్యేనీవృత్తము.—

శ్యేనికిన్ రజంబు చెందఁగా రవం
బానతారి! పొందు నంద మొందఁగాన్.

1 ద-జపాఢ్య రేచా.

వాతోర్మివృత్తము.—

వారశ్రీవల్లభ ! వాతోర్మికి నా
ధారం బయ్యెఁ మభతంబుల్ లగముల్.49

1తోధకవృత్తము.—

శ్రీయుత ! భత్రయసేవ్యగగంబుల్
తోయజలోచన ! తోధకమయ్యెన్. 50

వ. జగతీఛందంబునకుఁ బండ్రెండ డక్షరంబులు పాదంబుగా
ఁగల వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజంగప్రయాతవృత్తము.—

జగద్గీత కీర్తి! భుజంగప్రయాతం
బగున్ రేచనా! యద్వయద్వంద్వమైనన్.51

తోటకవృత్తము.—

తుదిదాఁక సకారచతుష్కముగా
విదితంబుగఁ దోటకవృత్త మగున్. 52

ఇంద్రవంశవృత్తము.—

సన్మానధానా! తతజంబు రేఫతో
విన్మింద్రవంశాహ్వయవృత్తమై చనున్.53

వంశస్థవృత్తము.—

సముజ్జ్వలాంగా! జతజంబు రేఫతో
నమర్ప వంశస్థసమాహ్వయం బగున్. 54

ద్రుతవిలంబితవృత్తము.—

ద్రుతవిలంబిత దుష్కరవృత్తము
ప్రతిమమయ్యె నభారగణంబులన్. 55

1 ద-బ-తోదకవృత్తము. దోధకమని కొంద అందురు.

[1]తోదకవృత్తము.—

జలదుహావక్త్రి! నజాయగణంబుల్
వెలయఁగఁ దోదక వృత్తముఁ జెప్పన్. 56

స్రగ్విణీవృత్తము.—

వాగ్వధూవల్లభా! వార్ధిరేఫావళిన్
స్రగ్విణీవృత్త విశ్రామముల్ ధాత్రిపై. 57

జలధరమాలావృత్తము.—

మారాకారా! జలధరమాలావృత్తా
కారం బయ్యెన్ మభసమకల్పం బైనన్. 58

[2]ప్రియంవదావృత్తము.—

నయుతమై నెగడినం బ్రియంవదా
హ్వాయ మగున్ భజరవర్గమిమ్మహిన్. 59

ప్రమితాక్షరవృత్తము.—

అమరంగఁ జేయు సజసావళితోఁ
బ్రమితాక్షరాఖ్యము సపారగుణా! 60

జలోద్ధతగతివృత్తము.—

జలోద్ధతగతిన్ జసంబుల జసం
బులొంది యొకఁగింపు భూజననుతా![3] 61

1 క-ద-ల-లో రోదక. 2 ద - ప్రియంపరా. 3 క-భోజవినుతా.

[1]విశ్వదేవీవృత్తము —

విద్వద్బృందోద్యద్వృత్త! విన్మద్వ్యయంబున్
యద్వంద్వంబున్ గావించునవ్విశ్వదేవిన్. 62

వ. అతిజగతీఛందంబునకుఁ బదుమూఁడక్షరంబులు పాదంబుగా ౮౧౯౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

ప్రహర్షిణీవృత్తము.—

నీతిజ్ఞస్తుత ! ధరణిన్ బ్రహర్షిణీవి
ఖ్యాతంబుల్ మనజరగంబు లాంబుజాస్యా!. 63

[2]రుచిరవృత్తము.—

అనంగసన్నిభ ! రుచిరాహ్వయం బగున్
ఘనంబుగా జభసజగంబు లొందినన్. 64

[3]మత్తమయూరవృత్తము.—

అన్వీతోద్యద్వాజ్ఞిలయా ! మత్తమయూరం
బన్వృత్తం బయ్యెన్ మతయంబుల్ సగయుక్తిన్.

మంజుభాషిణీవృత్తము.—

జగదేకమిత్ర ! సజసంబుపై జగం
బగుమంజుభాషిణికి సంద మొందఁగాన్. 66

1 ద-లో లేదు. క, ష లలో దీనితరువాత నాశ్వాసాంతగద్యమును బిదప "క. మందరధరనిభనిఖిల, చ్ఛందోఽర్ణవ పారగుండు సత్కవులకు నీ, ఛందోలక్షణ సూచకం, బొందఁగ నాకవిజనాశ్రయముం దొనరించెన్." అనుపద్యము నున్నవి. పద్యము ద-లోఁగూడ నున్నది. 2-3 క-ష-బ-లలో మాత్ర మున్నవి.

[1]జలదవృత్తము.—

ఆభరనంబుపై భగురువైనఁ గవీం
ద్రాభరణీయమాన ! జలదాఖ్యమగున్. 67

[2]ప్రభాతవృత్తము.—

మొనసి నజారగముల్ సనంప్రభాతం
బనియెడువృత్త మనంగసన్నిభాంగా!. 68

వ. శక్వరీఛందంబునకుఁ బదునాలుగక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౬౩౮౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

వసంతతిలకవృత్తము.—

సారంబుగాఁ దభజజంబు వసంతరాజా
కారా! వసంతతిలకం బగు గాయుతంబై. 69

[3]పరాజితవృత్తము.—

ననరసలగముల్ పెనంగిననద్యశో
ధన! వినుము పరాజితం బగు రేచనా!. 70

[4]వనమయూరవృత్తము.—

నందితగుణా!భజ సనంబులుగగంబిం
పొందిచనఁగా వనమయూర మగుఁబేర్మిన్. 71

ప్రహరణకలితవృత్తము.—

[5]ప్రహరణకుశలా! ప్రహరణకలితా
సహజములనఁగాఁ జను ననభనవల్. 72

---

1 క-చ-డ-బ లలో నున్నది. 2 క-చ-డ-లలో నున్నది. 3 చ-డ-లలో అపరాజితము. 4 క-చ-దలలో నున్నది. 5 ద-ప్రహరణకలితం.

అసంబాధవృత్తము.—

[1]సారప్రజ్ఞాంభోనిధి పురుష! యసంబాధా
కారాన్వీతంబై చను మతనసగా యుక్తిన్. 73

భూనుతవృత్తము.—

శ్రీనివాస! రనభావలిఁజెంది గగంబుల్
భూనుతంబుగనొడంబడి భూనుతమయ్యెన్. 74

[2]సుందరవృత్తము.—

సుందరరూపసమేత! సుందరవృత్త మిం
పొందుచు భారసవంబులొంది బెడంగగున్. 75

వ. అతిశక్వరీఛందంబునకుఁ బదునై దక్షరంబులు పాదంబు
గా ౩౨౭౬౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

[3]మణిభూషణశ్రీవృత్తము.—

శ్రావకాభరణ! శుభ్రయశా! మణిభూషణ
శ్రీ వెలుంగు రనభార విశేషగణంబులన్. 76

అలసగతివృత్తము.—

[4]పొలసి నసనంబు భయమ్ముఁ వెలయఁగా నిం
దలసగతినొందుఁ గృతియందునుతియొందున్. 77

1 ద-సారప్రాగంభోనిధి. 2 ద-లోనున్నది. 3 ప-లో లేదు.
4 ద-మొలచి.

* అష్టిఛందంబునకుఁ బదియాఱుక్షరంబులు పాదంబుగా ౬౫౫౩౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

పద్మవృత్తము.—

నభజజంబులు జగంబుఁ బెనంగియతుల్దిశా[1]
ప్రభవమై కవిజనాశ్రయ!పద్మ మనంజనున్. 78

ప్రియకాంతావృత్తము.—

నయనయసంబుల్ గురువు పెనంగం బ్రియకాంతా
హ్వయమగుఁశిష్టామరతరువా! దిగ్యతిమైనన్.[2] 79

చంద్రశ్రీవృత్తము.—

కవీంద్రేంద్రత్మోజా! యమనసరగప్రాప్తమైనన్
గవీంద్రుల్ చంద్రశ్రీయనిరి యతిగా రుద్రసంఖ్యన్.

మేదినీవృత్తము.—

నజభజముల్ రగంబులఁ బెనంగి దిగ్విరామ
ప్రజనికలాప్త మేదినికిఁ బంకజోపమాస్యా! 81

పంచచామరవృత్తము.—

[3]కనద్యశా! జరంబుతో జకారముల్ రజంబులున్
జనన్ గకారయుక్తిఁ బంచచామరం బగున్ ధరన్.

[4]మదనదర్పవృత్తము.—

శ్రీభసజరజల్ గయుక్తిఁ జెంది వచ్చినం గుమా
రాభ! మదనదర్ప మయ్యె నబ్జభూవిరామమై. 83

* ఇచ్చటనుండి యతిస్థానము వక్కాణింపఁబడినది. 1 ద-యతిన్ దశా. 2 ద-శిష్టాదరత దశావిశ్రమ మైనన్. 3 ప-చ లలో 'జరల్ జరల్ జగంబు గూడఁజాలి రేచసానిధి, స్ఫురద్విరామమై ధరిత్రిఁబొల్చుఁ బంచ చామరన్.' నున్నది. 4 బ, లోమాత్రమున్నది.

వ. ఆత్యష్టిఛందంబునకుఁ బదియేడక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౩౧౦౭౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శిఖరిణీవృత్తము.—

పురారాతిస్ఫూర్తీ! యమనసభవంబుల్ పెనఁగి సుం
దరంబై నగ్ రేచా! శిఖరిణియగున్ ద్వాదశయతిన్

[1]సుగంధివృత్తము.—

భాసురంబుగా రజద్వయంబుపై రవంబుగూడఁగా
నాసుగంధికిన్ దిశావిరామ మంచితంబగున్ ధరన్.

హరిణీవృత్తము.—

నసమరసవప్రోక్తంబై రుద్రనవ్యవిరామమిం
పెసఁగహరిణీవృత్తంబయ్యెన్ గభీంద్ర జనాశ్రయా!.

[2]పాలాశదళవృత్తము.—

కదియఁగ ననన నగగములకును బాలా
శదళ మనఁజనునది దశమయతియుఁ గాఁగన్. 87

మందాక్రాంతా వృత్తము.—

కాంతా కాంతా! మభనతతగా కాంతి సంక్రాంతి[3]మందా
క్రాంతంబన్పేరమరు దశమాశ్రాంత విశ్రాంతమైనన్. 88

నర్కుటవృత్తము.—

నజభజజల్ వకారము పెనంగిన నర్కుటకం
బజిత గుణాన్వితా యతి! దిశాన్వితమై పరఁగున్. 89

---

1 బ, లో మాత్రమున్నది. 2 చ-లో మాత్రమున్నది. దీని కిందే త్వరితపదగతి యను నామాంతరముగూడఁ గలదు. 3 చ-వ-సంతాన.

పృథ్వీవృత్తము.—

ప్రియంబగుచు రుద్రవిశ్రమము పృథ్వికాసంజ్ఞికా
హ్వాయం బగు జసంబుతో జసయవంబులున్ గూడినన్.

వ. ధృతిచ్ఛందంబునకుఁ బదునెనిమిది యక్షరంబులు పాదం
బుగా ౨౬౨౧౪౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

కుసుమితలతా వేల్లితవృత్తము.—

అశ్రాంతత్యాగాన్విత! మతనయాయంబులన్ రుద్రసంఖ్యా
విశ్రాంతంబైనన్ గుసుమితలతావేల్లితావృత్తమయ్యెన్.

మత్తకోకిలవృత్తము.—

శ్రావకాభరణాంక! విన్ రసజాభరేఫల దిగ్విరా
మావహంబుగ మత్తకోకిల యండ్రు దీనిఁ గవీశ్వరుల్. 92

[2]అతివినయవృత్తము.—

ననలుగలయఁగ ననలనసయుతము లగుచున్
దనరు నతివినయ. కివి దశమయతి కృతులన్. 93

[3]త్వరితపదగతి వృత్తము.—

సరసిరుహభవ సదృశ చతుర! ననస నాయల్
త్వరిత పదగతి కమరు దశమయతియుఁ గాఁగన్. 94

వ. అతిధృతిచ్ఛందంబునకుఁ బందొమ్మిదియక్షరంబులు పాదం
బుగా ౫౨౪౨౮౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శార్దూల విక్రీడిత వృత్తము.—

సారాచార విశారదా! యినయతిన్ శార్దూలవిక్రీడితా
కారంబై మసజమ్ములిమ్ముగ సతాగప్రాప్తమై చెల్వగున్.

1-క-బ-౨లోనున్నది. 2 క-లో మాత్రమున్నది. 3 క-బ-౬లో
మాత్ర మున్నది.

మేఘవిస్ఫూర్జితవృత్తము.— [ఖ్యం

మృగేంద్రోద్యచ్ఛౌర్యా!యమసనములన్ మేఘవిస్ఫూర్జితా
బగుస్మీఁదన్ రాగం బొడఁబడిన సూర్యాంకవిశ్రాంతమైనన్.

తరల వృత్తము—

ప్రవర రుద్ర విరామ యుక్తి నభంబులున్ రసజాగముల్
కవిజనాశ్రయ!పొంది యందము గామహిన్ దరలంబగున్.

చంద్రకళావృత్తము.—

శ్రావకాభరణాంక! దిశావిశ్రామముతోడ రసాతముల్
జావిలగ్నగకారయుతంబై చంద్రకళాహ్వయమై చనున్.

భూతిలకవృత్తము.—

భారసజాగగణంబులన్ గుచభారనమ్రవధూముఖాం
భోరుహభాస్కర! రుద్రయుగ్యతిఁ బూనిభూతిలకంబగున్.

[1]శుభికావృత్తము. —

సూరిస్తుత్యా!మభసనవిలసితసూర్యయతిన్ శుభికా
కారంబై యెల్లకృతులవెలయును గల్పితభాగలచేన్. 100

వ. కృతిచ్ఛందంబున కిరువదియక్షరంబులు పాదంబుగా
౧౦౪౮౫౭౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము.—

స్మయదూరా! విలసత్త్రయోదశయతిన్ మత్తేభ విక్రీడితా
హ్వయము మయ్యేన్ సభరంబులున్ నమయవ్రాతంబులున్
గూడినన్.

1 ఐ-లో మాత్ర మున్నది.

ఉత్పలామాలావృత్తము.—

భానుసమాన!విన్భరన భారలగంబులఁగూడి విశ్రమ
స్థానము నందుఁ బద్మజయుతంబుగ నుత్పలమాలయైచనున్.

అంబురుహావృత్తము.—

శ్రీరమణీప్రియ! మల్లియరేచ! విశిష్టకల్పమహీజ! భా
భారసవంబుల నంబురుహం బగు భానువిశ్రమయుక్తమై.

[1]ఖచరప్లుతవృత్తము.—

అమితసాహస! రుద్రవిరామాయత్తము లైన, నభామసా
వములగుఁ ఖచరప్లుతనామవ్యక్తి నియుక్తసమేతమై. 104

[2]ప్రభాకలితవృత్తము.—

వెలయునజాభరసంబులుఁ రవివిశ్రమంబులునుం బ్రభా
కలితకు నొప్పునగణ్యపుణ్య! లగంబు మీఁద ధరన్ గృతిన్.

వ. ప్రకృతిచ్ఛందస్సున కిరువదియొక్క యక్షరంబులు పాదం
బుగా ౨౦౯౭౧౫౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు.

స్రగ్ధరావృత్తము.—

శ్రీమన్మూర్తీ! మకారాశ్రితరభనయయాసేవ్యమైసానుమద్వి
శ్రామంబై సానుమద్విశ్రమమునమరఁగా స్రగ్ధరావృత్తమయ్యెన్.

చంపకమాలావృత్తము.—

నజభజజల్ జరేఫలుపెనంగి దిశాయతితోడఁ గూడినన్
[3]ద్రిజగదభిస్తుతా!బుధనిధీ! విను చంపకమాలయై చనున్. 107

---

1 ద-ఖచప్లుతము. 2 క-ద-ఱలలో నున్నది. బ-లో దీనికే భంగ్యంతరముగా లఘుప్రభాకలితవృత్తము గలదు. అసుర నజాభరసంబులున్ లగ ములు సూర్యవిరామముల్ గొమరుగఁ జెందు నవేని మాలి లఘుప్రభాకలితాఖ్యకున్. 3 ద, ద్రిజగదభష్టుదా.

[1]లాటీవిటవృత్తము.—

సససామతయంబులు సూర్యయతిశ్రేన్యంబై లాటీవిటవృత్తం
బసమానయశా!నుతమానగుణా!యాశ్చర్యాన్వితంబగు ధాత్రిన్

వనమంజరీవృత్తము.—

నయుతజకారచతుష్క భరేఫగణత్రయో దశవిశ్రమా
శ్రయమగు నవ్వనమంజరి రేచన! సర్వశాస్త్ర విశారదా!

మణిమాలావృత్తము.—

కదియంగమూఁడుసజముల్ సకారయుతమైదిశాఖ్యయతిగా
మదనానుకారి!నిఖిలాగమజ్ఞ! మణిమాలయండ్రుసుకవుల్.

[2]కరిబృంహితవృత్తము.—

మూఁడుభనములుగూడి రగణముమ్ముట్టికొనఁగరిబృంహితం
బాడు వనమునిజార్థమునఁగల యద్రిశయతిని నర్కులన్.

వ. [3]ఆకృతిచ్ఛందంబున నిరువదిరెండక్షరంబులు పాదంబుగా
రరగ౯రర౩ం౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు.

మహాస్రగ్ధరావృత్తము.—

లసదుద్యత్కీర్తివల్లీ లలితగుణాగణాలంకృతాంగా! సతాన
స్థసరాగంబుల్ మహాస్రగ్ధరకువసుమునిస్థానవిశ్రాంతినొప్పుఁ.

[4]సుభద్రకవృత్తము.—

మందరభృత్సమాన! నిఖిలాగమజ్ఞ! వెలయంగరుద్రయతితో
నందముగాభసంయుతరనత్రయాగ్రగురువై సుభద్రకమగున్.

---

1. ద లాటవిట. 2 బ-లో మాత్రమున్నది. 3. క అతిక్ర్కృతి 4. చ-డ-బ-లలో దీనికిఁ జంద్రకమను పేరున్నది.

మానినీవృత్తము.—

కారకముల్ క్రియ గన్గొన నేడుభ
కారము లొక్క గకారముతో
గారవమై చనఁగా యతి పంద్రెటఁ
గల్గిన మానినికామనిభా! 114

1 తురగవృత్తము.—

నననన సజములను జగము దుద నాటుకొల్పిన రేచనా!
చనుఁ దురగ మన జగతి నిది మనుసంప్రయుక్తవిరామమై.

వ. వికృతిచ్ఛందంబున కిరువదిమూఁడక్షరంబులు పాదంబుగా ౮౩౮౮౬౦౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

అశ్వలలితవృత్తము.—

నజగణముల్ భజద్వయముతోఁ బెనంగి
భవయుక్తమై ధరణిసూ
ర్యజ మగువిశ్రమం బమరియున్న నశ్వ
లలిత మ్మగున్ గుణనిధీ! 116

కవిరాజవిరాజితవృత్తము.—

క్రమమున నొక్కనకారము నాఱుజ
కారములుం బరఁగంగవకా
రమును నొడంబడి రాఁ గవిరాజవి
రాజిత మన్నది కామనిభా! 117

---

1. బ-లో మాత్ర మున్నది.

వ. [1] సంకృతిచ్ఛందంబున కిరువదినాలుగక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౬౭౭౭౨౧౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

సరసిజవృత్తము.—

మారాకారా! చారుచరిత్రా!
మతయననసస [2]మహియతిరచనన్
సారంబైనన్ సూరికవీంద్రుల్
సరసిజ మని వినఁ జదివిరి సభలన్.[3] 118

క్రౌంచపదవృత్తము.—

పంచశరాభా! సంచితపుణ్యా!
భమసభననయపరిమితమైనన్,
క్రౌంచపదాఖ్యం బంచిత మయ్యెన్
గ్రమయతి దశవసుకలితము గాఁగన్.[5] 119

వ. [6] అభికృతిచ్ఛందంబున కిరువదియైదక్షరంబులు పాదంబుగా ౩౩౫౫౪౪౩౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

బంధురవృత్తము.—

అమరఁగ ననననసభభభగయుతం
బై తిథి విశ్రమమొంది చనన్
ప్రముదితకువలయ! పరహితచరితా!
బంధురమన్నది వృత్త మగున్. 120

---

1 చ-సత్కృతి, ప-సుకృతి. 2 క-చ మహితప్రచనన్. 3 చ-డ-ద మొదలన్. 4 క-ప పరిమితమైన్. 5 ప - దశవసుకలితముగాఁగన్. 6 క-లో నీఛందస్సు లేదు.

భాస్కరవిలసితవృత్తము.—

భాస్కరసదృశ సముజ్జ్వలతేజా!
భాసుర భనజయభనసగంబుల్
భాస్కరవిరమణబంధుర మైనన్
భాస్కరవిలసిత మనిరి కవీంద్రుల్. 121

[1] జలదరవవృత్తము.—

నన నన ననలు నల నొడఁబడి
నయవినయనిధి! వినుము రే
చన! మనుయతిని నిలుపఁగ మహిని
జలదరవ మగు గురువుతోన్. 122

వ. [2]ఉత్కృతిచ్ఛందంబున కిరువదాఱక్షరంబులు పాదంబుగా
౬౭౧౦౮౮౬౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజంగవిజృంభితవృత్తము.—

[3]ధీరాసారత్వోదారత్వస్థిరగుణా! వసు
దశమయతిన్ భుజంగవిజృంభితా
కారం బారంగాఁ దోఁచున్ సంగతమమతన
ననరసకారమై వయుతంబుగాన్. 123

---

1 బ- లో మాత్రమున్నది. 2 ద-వ్యుత్కృతి. 3 ద-ధీరాధార
త్వోదారత్వాదృత.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.—

శ్రీమహిత! లోకహిత! శిష్టజనసేవిత!
విశేషగుణ! మంగళమహాశ్రీ
[1] నామ మగు నబ్భజననంబులకడన్
భజననంబులు గగంబులు పెనంగన్. 124

[2] క. కమనీయంబగు నీక్రియ
సమవృత్తము లిరువదాఱుఛందంబుల నీ
క్రమమున మల్లియరేచన
రమణీరమణీయరమణరమణుఁడు చెప్పెన్. 125

→ ఉద్ధరమాలావృత్తములు. ←

క. పరఁగఁగ నిరువదియాఱు
తురముల కగ్గలము చెప్పఁగాఁ బాదము లు
ద్ధరమాలావృత్తములై
పరఁగు లయగ్రాహి లయవిభాతి యనంగన్. 126

---

1 ద-నామమునదన్ భజననంబులు పెనంగు వసునాగ యతి రెట్టిగఁ గుదిర్ గాన్. 2 ఈపద్యము పిదపఁ జాల ప్రతులలో నీక్రిందిపద్య మున్నది. చ. ఒగిఁబదుమూఁడు కోటులును నొప్పగ నల్వదిరెండు లక్షలున్, దగఁ బదియేడువేలు విదితంబుగఁడానట నేడునూటిపై, నగణితవైభవా! యిరువదాఱగు సంఖ్యఁ జెలంగి యొప్పెడున్, సగుణిత యిర్వదాఱు నగు ఛందములన్ సమపాదవృత్తముల్. ద-లో 3, 4 పాదములు. అగణితవైభవా! యిరువదాఱగు సన్నుతపాద వృత్తముల్, జగమున నెన్నిచూడఁగ విశాలయశోనిధి రేచకీమణీ!

లయగ్రాహివృత్తము.—

[1]ఇం బ్భడరఁగా భజసనంబులకడఁ భజస
నంబులు భకారము నొడంబడి లయగ్రా
హిం బరఁగఁ జెప్పుకలశం బిడినయట్లు యగ
ణంబు కృతిమీఁద నమరుం బరహితార్థి !. 127

లయవిభాతివృత్తము.—

ససననసనంబులును ససననసగంబులును
నెసఁగఁగృతి పాదముల రసికతను జెప్పఁ,
గుసుమశరవత్సుభగ ! యసదృశగుణా! వినుత
రస! లయవిభాతి యని రసమసుకవీంద్రుల్. 128

త్రిభంగివృత్తము.—

నననలును ససభమలును సగయుక్తము లైనఁ
మృదువైనఁ బ్రస్తుత మైనఁ
వనరుహాభవనిభ ! మున మల్ల్రఁ ద్రిభంగిని జెప్పఁ
వడి దప్పఁ బ్రాసము లొప్పఁ. 129

[2]లయహారివృత్తము.—

పదునొకఁడునగణములతుద సగణమును గురువుఁ
గదిసి మృదుపదరచన నొదవి క్రియఁబ్రాసా[3]
స్పదనిరతి నునుపఁదగు నది సుకవివరులు పొగడుదు
రసమబహుకృతుల విదితలయహారిఁ. 130

---

1 ఛ-ఇం లేదు. 2 డ-లయవిహారి. 3 ద-వాచా.

[1]దండకలక్షణము.—

అమరంగనన హంబులం[2] దాది గానొండె, కాదేని నాదిన్
దకారంబుగా నొండె,లోనన్ దకారంబు లిమ్మైగ కారావ
సానంబుగాఁ జెప్పినన్,దండకం బండ్రు దీనింగవీంద్రుల్ జగ
ద్గీతకీర్తీ!పురారాతిమూర్తీ! సదాచారవర్తీ!సముద్యద్గుణార్థీ!
వణిగ్వంశచూడామణీ! బంధుచింతామణీ! శిష్టరక్షామణీ!
సుందరీవశ్యవిద్యామణీ! రేచనా! కావ్యసంసూచనా[3]! 131

—⋙ అర్ధసమవృత్తములు. ⋘—

[4]క. కమలాధీశుఁడు రేచన
కమలాసనకమలనాభకమలాప్రియవృ
త్తముల మహత్త్వము తేజ
స్సమేతుఁ డొనరించు నర్ధసమవృత్తములన్. 132

[5]క. ఆదిద్వితీయవిలస
త్పాదంబులు వేఱువేఱుభంగుల నిడి య
ప్పాదములఁ బోలఁ దక్కిన
పాదము లర్ధసమవృత్తపద్ధతి నొప్పున్. 133

1 ప-లో లేదు. 2 ప-అమరంగనహంబులన్. 3 డ-త్యాగవై
రోచనా. క. చ. లలో దండకాంతమునఁ బ్రకరణాంత గద్య మున్నది.
డ-లో "ఇదిస్వస్థానపరస్థానవృత్తాధికారము" అని యున్నది. 4 క-డ-
లలో మాత్ర మున్నది. 5 క-ప-డ-లలో నున్నది.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

జా త్య ధి కా ర ము.

క. [1]శ్రీకమనీయుఁడు వాణీ
శ్రీకమనీయుండు ధాత్రి రేచన కీర్తి
శ్రీకమనీయుఁడు సకలక
ళాకుశలుఁడు చెప్పు జాతిలక్షణ మొనరన్. 1

క. జాతులు మాత్రాసమక
[2]ఖ్యాతగణప్రతతిఁ జెప్పఁ గందము లయ్యెన్.
గీతులు మొద లగునవి యుప
జాతులు భూతలవినూత్న జాతయశస్కా! 2

---

1. క-డ-ఱ-లలో, శ్రీకాంతాసఖుఁడా శాం, తాకాంతనితాంతకాంతుఁ డగురేచన వా, క్ఛ్రీకమనీయుఁడు (శేషము సమానము). ద-లో, శ్రీకాంతాసఖుఁడును గాం, తాకాంతనితాంతకాంతుఁ డగుచు సదా వా, క్ఛ్రీకమనీయుఁడు (శేషము సమానము) 2. క-ప-డ-లలో, ఖ్యాతగణప్రతతిఁ జెప్పఁగందము లార్యాగీతులు మొదలుగఁ గలయవి (శేషము సమానము).

కందము.

క. ఆది గురు విడిన గురువే
పాదాదుల నెల్ల నిలుపఁబడుఁ గందములం
దాది లఘు విడినలఘువే
పాదాదుల [1]నిలుపవలయుఁ బరహితచరితా!. 3

క. [2]వెలయఁగ గాభజనసలం
బులు నేనును గాని కందమున కొండు గణం
బులు చొరవు, వానిపాదం
బుల నిడు నది మూఁడు నేను మూఁడు న్నైనున్. 4

క. [3]హిమకర పుర శర నగముల
నమరుపఁగాఁ జనదు జగణ మందలి రెండ
ర్థములన్ నల మొండె జకా
రమొండె నాఱవయెడం దిరము గావలయున్.[4] 5

1 ద-నిడఁగ. 2 ప-ద-లలో లేను. గిరిశంధూర్జటి శర్వా, పురారి మఖరిపు వెనిప్పవింతెద్దుగణం,బర శశిపురవిషయాద్రియొ, ళిరదిర్కె పురారి యొంబగణమబ్జముఖీ. (కర్ణాటకచ్ఛందోంబుధి) 3 శశిపురబాణాద్రిగళొళ్, బిసజముఖి! మధ్యగురుపగళాగల్ కందం, పుసియల్తె? గండనిల్లద, శశివదనెగె గర్భమాద తెఱనొళ్ కెడుగుం, (క-ఛం.) 4 ఈ పద్యము తరువాత ప, ద-లలో ద్వాదశమాత్రలు మొదలిడఁ, బాదం బగు నాద్వితీయపాదంబునకున్, ద్వాదశమాత్రలు చన యతి, కాఁ దగు పసుమాత్ర లర్థకందము లేచా! అను పద్యమున్నది.

క. [1]కందము త్రిశరగణంబుల
[2]నందును, గాభజసనలము లైదును గణముల్;
పొందును నాఱిట నలజము,
లొందుం దుదిగురువు, జగణ మొప్పదు [3]బేసిన్. 6

క. [4]నెల వెఱిఁగి నిడుదపాదం
బుల నాలవగణము మొదలఁ బొదలఁగ నిడఁ గా
వలయును వ ల్లాపాదం
బులతుద గురు వమరఁ గందమున కిడవలయున్. 7

— ఆర్య. —

క. [5]క్రమమునఁ గందము రెండ
ర్ధములతుదన్ గురువు లుంచి, తప్పక కడయ
ర్ధము నాఱవయెడ లఘు విడ
నమితగుణైశ్వర్యధుర్య! యది యార్య యగున్. 8

1 కందము త్రిశరగణంబుల, నందము గాభజసనము లట నడి మూఁటన్, బొందును నలజల నాఱిట, నొందుం దుదగురువు జగణముండదు బేసిన్ (సులక్షణసారము). 2 ప. నందము గా భజసనలములటముని యతిపై, ద. నందము గగభజసనలము లైదే గణముల్. 3 ద. ముందదు. 4 ప. లో తేను. 5 లక్ష్మై తత్సప్తగణా గోపేతా భవతి నేహ విషమే జః। షష్ఠోయం చ నలఘువా ప్రథమేర్ధే నియత మార్యాయాః. షష్ఠేద్వితీయలాత్పరకేన్లేము ఖలాచ్చసయతి పదనియమః। చరమేఽర్ధే పంచమకే తస్మాదిహ భవతి షష్ఠోలః. (వృత్తరత్నాకరము). మిగ దేల్ గణముంబ కొన్, ర్యగెముంతం తు దియె లొంచ గురుతాఁబండి, న్నగలచె పదార్థదోల్ శిశు, పృగాక్షి!, లఘు

గీతి, ఉపగీతి, ఉద్గీతి.

క. [1]అమరంగ నార్యాపూర్వా
ర్ధమునన చెప్పినది గీతి, తత్క్రియనపరా
ర్ధమున నుపగీతి, తద్వ్య[2]
త్క్రమమున నుద్గీతి యగు జగద్గీతయశా!. 9

పొందెబందు నిల్కుంరసదొళ్. మొదలొళ్ పన్నెరడె రడనె, యవఱొళ్ పదినెంటు మూఱఱొళ్ పన్నెరడం, త్యగపాదదల్లి పదినై, దుమమాత్రానియమమార్యె యొళ్ వనజముఖీ. (కర్ణాటచ్ఛందోంబుధి). కందపద్యము ద్వితీయ చతుర్థ పాదాంతగణములకుబదులుగా నొక్కొక్క గురువును, చతుర్థపాదమందాఱవగణమునకు బదులుగా నొక్క లఘువును బెట్టినచో నది యార్య యగును. ఆర్యప్రథమతృతీయపాదములకుఁ బన్నెండేసిమాత్రలును, ద్వితీయ పాదమునకుఁ బదునెనిమిది మాత్రలును, చతుర్థపాదమునకుఁ బదియేను మాత్రలునుండును.

1 ఆర్యాప్రథమార్ధమును బోలియే ద్వితీయార్ధముకూడనుండిన నది గీతియనియు, ఆర్యాద్వితీయార్ధమును బోలి ప్రథమార్ధము కూడనుండిన నది యుపగీతియనియు, ఆర్యాప్రథమార్ధమును బోలి ద్వితీయార్ధమును, ద్వితీయార్ధమును బోలి ప్రథమార్ధము నుండినచో నది యుద్గీతి యనియు నర్థము. ఈలక్షణములు వృత్తరత్నాకరమునందలి లక్షణముల ననుసరించి యున్నవి. వృత్తరత్నాకరమందార్యాగీతి యను నింకొకగీతి చెప్పఁబడినది. దానిలక్షణము:—ఆర్యాపూర్వార్ధం యది గురుణైకేనాధికేన నిధనే యుక్తమ్, ఇతరత్తద్వన్నిఖిలం దలం యదీయముదితేఽయమార్యాగీతిః. ఇది కందపద్యలక్షణమునకు సరిపోవును. ఛందోఽంబుధిలో గీతిమాత్రము చెప్పఁబడియున్నది. 2. ద-తత్క్రియఁ బశ్చార్ధమునందుఁ జెప్పఁగా నీ. వీనితో సాంస్కృతికజాతులు సమాప్తము.

తెనుఁగు జాతులు. [1]

క. [2]వెలయఁగఁ దెనుఁగుబాసకుఁ
దల మయ్యెడు సీసములును దరువోజలు గీ
తులు *నక్కరలును ద్విపదలు
పాను వొందఁగ రేచఁ డిష్టమున నొనరించున్[3]. 10

సీసములు.

క. * ధాత్రిఁ గవిత్వతత్త్వము
పాత్రతఁ గడునొప్పు వెలయుఁ (బ్రాజ్ఞులచేతన్)
మాత్రోక్తి నష్టగణముల
మాత్రలు సీసముల కెల్ల మల్లియరేచా! [4] 11

క. [5]నలనగసలభరతలలో
పలనాలుగునుమీఁద రెండు పద్మాష్టగణం

---

1 ఈశీర్షిక మూలములో లేదు. 2 చూ. ఆర్ణవ జాతానసెసం, పూర్ణతెయిం సకలవిషయ భాషాదిగళేం, నిర్ణయమాగఅుపిదెనాం, కర్ణాటక భాషెయందమం కేళ్ పేళ్వేం. (కర్ణాటకఛ్ఛందోంబుధి.) 3 చ-లో దరువోజలు నం, దుల షట్పదములు నక్కరములు ద్విపదలు రేచఁ డిష్టముగనొనరించున్. ప - ఄ - పపాఠము. బలురగడలు మంజరియును బలుకుదుఁ గృతులన్. 4 క - ప - లలో మాత్ర వసు దశమ నసప, కొన్మాత్రలు సీసముల కెల్ల మల్లియరేచా. మఱియొకపాఠము. మాత్రోక్తి దశమ నవప, కొన్మాత్రలు మాత్రలకు నెల్ల మల్లియరేచా. 5 చ - నలనగసల భరతగణం, బులు గూడఁగ వానిపాదములు నొక్కెడలన్, గలయ నహంబులు రెండున్, గలయున్ సీసము బెడంగుగా నిడపలయున్.

* సీసమునం దష్టవిధము లగుమాత్రాగణము లుండు నని యీపద్యము నుత్తరార్థము భావము.

బులుగా నాలుగు పదములఁ
జెలు వగు నొకగీతితోడ సీసం బమరున్.

క. నలనగసలభరతగణం
బులు నొడఁబడి వాని పాదముల నొక్కటి యై
కలయ[1] నహంబులు నట్లన
కలయ నొడంబడి పెనంగుఁగాఁదమలోనన్. 16

వ. సీసంబు లన్నవి విషమసీసంబులు, సమసీసంబులు నన రెండు దెఱంగు లయ్యె. అందు,

విషమసీసం బెట్టి దనిన.

[2]ఊహ నేడు గణములుగను నొనర నగణ మొందెఁ ద
త్సాహచర్య మొందె గురుకసహితముగ నొనర్ప ను
త్సాహ మయ్యె నిదియునుం బ్రశస్తముగ నొనర్ప ను
ర్వీహితోరుచరిత యదియ విషమసీస మై చనున్.
బ్రాలు వళ్లు లీల నోలిని నిలిపి యా
గణము కాని యొండుగణము లిడక
యభినుతార్థరచన యభినుతమై యుండఁ
జెప్ప విషమసీస మొప్పుఁ గృతుల.

---

1 చ-గలుగు. 2 చ-లో, ఊహ నాలు నినులగణము లొనరరగణ మొందఁద, త్సాహచర్య మాదిగురుపుసహితము గ నొనర్పను, త్సాహమయ్యె నిది వినఁ బ్రశస్తముగ రచింపను. (నాలుగవపాదము సమానము). గీతము లేదు.

క. [1]ధరవృత్తసంఖ్యలో సవ
మురుముం జేసినను గూడు మొనక డ లఘువుల్[2]
గురువులు సమవిషయంబులు
విరచింపఁగఁ జెడినయట్టివృత్తము వచ్చున్. 4

క. [3]ఒక్కటి మొదలిడి మడుపుచు
నక్కడఁ దుదదాఁక లఘువులందలిలెక్కల్
లెక్కించి కూడఁ బదపడి
యొక్కటి మఱి యందుఁ గూడ నుద్దిష్ట మగున్. 5

క. తరతరమ దొంతివృత్తా
క్షరములు లెక్కాదికంబుగా నిల్పి యధో
క్షరము లుపర్యక్షరములు
పరువడిఁ గూడుచు నుపాంతపర్యంతముగాన్. 6

క. కలయ నుపాంతాధోఽక్షర
ము లుపాంతములందు నిల్పి మునుగూడిన నొ
క్క లగక్రియ (తత్పిండిత)
మలవడ సద్వృత్తసంఖ్య మల్లియరేచా![4] 7

1 క-వృత్తసంఖ్యార్థమున్ బదివిషమమైన । గురువు లిడుచును నొక్కటి గూర్చి మఱియు । దళముచేయుచు సమసంఖ్య దగఁగ లఘువు । దనర నిడినను నష్టవృత్తంబు వచ్చు. 2. ఈపాదము సమన్వయముగా లేదు. 3 డ-లో నున్నది. క-ఆది రెండిడీమడుపుచు నలర గురువు। లున్న నొక్కటి దరపుచు నన్ని యక్క, రముల నీకేతిసుమంగఁ గ్రమముతోడఁ, దెలిసి సుకవులు దీని నుద్దిష్ట మంద్రు. 4 క-లో "నొక్కలఁ క్రియ" యనునంతవఱకు మాత్రమే యున్నది.

క. అగు నర్థ మేకరహిత
ద్విగుణితసంఖ్యాంగుళీకృతివ్యాపక మి
ద్ధగుణాఢ్య! కవిజనాశ్రయ!
జగజ్జనాధార! ధీర! చారుచరిత్రా! 8

[1]గద్యము. ఇది వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరా
యమాన శ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైనకవిజనాశ్రయం
బను ఛందంబునందు షట్ప్రత్యయాధికారము.

1 మూలములో లేదు.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

1 దోషాధికారము.

క. శ్రీశ్రితవత్సుఁడు విద్యా
శ్రీశ్రితముఖుఁ డఖిలజనవిశేషితకీర్తి
శ్రీశ్రితభువనుఁడు సుకవిజ
నాశ్రయుఁ డెఱిఁగించుఁ గృతుల నగుదోషంబుల్. 1

క. 2రూపితపునరుక్తి వ్య
ర్థాపార్థ విసంధి సంశయ చ్ఛందోభం
గాపక్రమ యతిభంగ వి
రూపోక్త్యపశబ్దములు విరోధము కృతులన్. 2

1. క-చ-ఢ-లలో నున్నది. ఈయధికారము ఛందశ్శాస్త్రమునకు సంబంధించినది కాక పోయినను, ప్రక్షిప్తమనుటకుఁ దగిన యితరకారణములు కనఁబడకుంటచే నీగ్రంథములోని భాగముగా గ్రహింపఁబడినది.

2 చూ. 1. యతిభంగ మర్థశూన్యం । సతతవిరుద్ధార్థ ముక్త పునరుక్తార్థం । చ్యుతయాథాసంఖ్యం న్యూన । హీతమచ్ఛందం విసంధికం నేయార్థం. 2. ఆగః సమయన్యాయవి । భాగకళాకాల లోకదేశవిరుద్ధం । భోగవిపం బోల్బాణః । త్యాగమునాగినుగు పసుళే కృతినము గినితుం. (కర్ణాటకవిరాజమార్గము.

క. అని యిట్లు దశవిధము లగు
మునిమతమునఁ గావ్యదోషములు; వాని నెఱుంగఁ
గనివాఁ డెప్పాట నెఱుం
గు నుదాత్తకృతిప్రసంగగుణదోషములన్. 3

క. మును సెప్పినశబ్దమె చె
ప్పనేని కొఱ లేక శబ్దపునరుక్తి యగున్;
మును చెప్పినయర్థమె చె
ప్పనేని కొఱ లేక యర్థపునరుక్తి యగున్. 4

క. దినకరుఁ డని మఱి దినకరుఁ
డనఁగా శబ్దపునరుక్తి యనఁ జనుఁ గృతులన్;
దినకరుఁ డని సూర్యాదిత్యుం
డనఁగా నర్థపునరుక్తి యనిరి కవీంద్రుల్. 5

క. [1]అయయనయసమేత! కమనీ
యయశా! పునరుక్తి యయ్యె నమరుఁ బదావృ
త్తియు మఱి వీప్సాభీక్ష్ణ
క్రియాసమభిహార మైనక్రియలఁ గృతులన్. 6

క. విను వసతి వసతి దప్పక
వన మనఁగా వీప్స, వచ్చి వచ్చి చనుం దా

(1) చూ:- భృశాభీక్ష్ణవీప్సా। సామాన్యకృతిక్రియాసమభిహారసమా। ఘోరతరచాపలాదిగె। సారం బుగెం పదక్కె యుగళోచ్చారణం (కర్ణాటక శబ్దమణిదర్పణము)

ననఁగను నభీక్ష్ణ, మి మ్మి
మ్మనఁగాఁ గృతులన్ గ్రియాసమభిహార మగున్. 7

క. తనసత్యము తనశౌచము
తనశౌర్యము తనవిశేషదానము చతురా
ననునకుఁ బొగడఁగ మిక్కిలి
యని యాక్రియఁ జెప్పినది పదావృత్తి యగున్. 8

క. మొదలిక్రియతో సమర్పక
విదితవిరుద్ధార్థయుక్తి విపరీతం బై
తుదఁ గ్రియరాఁ జెప్పిన వ్య
ర్థదోష మని రఖిలకావ్యతత్త్వవిధిజ్ఞుల్. 9

క. [1]పొడిచి యొకఁ డింగఁ బగఱను
గడుఁ గరుణాపరుఁడ వీవు కావున నిక
త్రైమనాకు లేరు పగ ఱె
క్కుడ నని యిట్లాటఁ జెప్పఁగా వ్యర్థ మగున్. 10

క. దినకరుఁడును హిమకరుఁడును
మనసిజుఁడును బోల్ప నీసమానులు సత్కాం
తి నుదాత్తతేజమున సొబ
గున ననిన నపక్రమం బగుఁ వ్యుత్క్రమ మై. 11

(1) చూ: అరిన్పపబలమం గెల్దర్ । పరాక్రమక్రమదిం శౌర్యమం ప్రకటిసునీం । నరమహితా నినగే నహి । తమ మొళకే స్తు పరహితాచారపరా. (కవిరాజమార్గము.)

క. వినుతచ్ఛందంబునఁ జె
ప్పినయెడ నిలుపక కడలను దప్పి నిలుచుచో
ప్పానఁ జెప్పిన నది యతిభం
గనామదోష మగుఁ గృతి జగజ్జనవినుతా! 12

క. నెలయంగ లక్ష్యలక్షణ
ముల సిద్ధము లైనశబ్దములు గాని కుసం
ధులు మొదలైనవిరూపో
క్తు లెల్ల నపశబ్దనామదోషము లయ్యెన్. 13

క. పరఁగ నికారోపరిత
[1]త్స్వరమ యికారంబుతోడ సదృశముగా నె
వ్వారియి ల్లిది యి ట్లన కె
వ్వారి ది ల్లి ట్లనఁ గుసంధికర్గం బయ్యెన్. 14

క. స్వరగణము కూడి కృతిఁ ద
త్స్వర మైననకార మొంది వ్రాయై[2] చనఁగా
[3]దొర వీవు నజుఁడు ననకయ
దొర వీవు న్నజుఁడు ననిన దుస్సంధి యగున్. 15

క. తనకడకు వలచి యేఁ బో
[4]యిన నొల్లం డొల్లఁ డింక నే నాతనిఁ గా

1 క-త్స్వరము [illegible] బరఁగ. నె. 2 క - వ్రాలై.
3 క-దొర వియ్యాలవారుం దనకయు, దొర వియ్యపువారును ననిన దుస్సంధి యగున్. 4 క - యినవోల్లంగ డొల్లఁ డింక.

మినిగాగవయ నేమి నోఁచితి
నన విరహిణి కమరు నిక్రియన్[1] వ్యర్థంబై. 16

క. వన మిదియె కంటె తోడ్పడు
మన వన మని యొండు రెంటు మాఁడుఁగులు గాఁ జె
ప్ప నపార్థదోష మగు; నది
చను మత్తోన్మత్తబాలచరితములందున్.[2] 17

క. తలరమి సీతో మేరువు
అలవి యగుం గాక యొరులు అలవి యె వర ఉ
జ్జ్వల తేజ యనఁగ సంధిం
గలయని నొడువులు విసంధికము లనఁ బరఁగున్. 18

క. ప్రియమున నే నిన్ను మనః
ప్రియుపాలికిఁ బుచ్చఁ బోయి బింబాధర! పా
శియె యిట్లు చేయు నని సం
శయార్థముగఁ జెప్పఁ గృతుల సంశయ మయ్యెన్. 19

క. భూభాగనభోభాగది
శాభాగప్రవర్తికీర్తి సత్కృతికృతిచ్ఛం
దోభంగ మిట్లుగా ఛం
దోభంగం బనుప్రధానదోషం బయ్యెన్. 20

---

1. క-నీక్రియను. 2. మా. స్థిర సుర్తశూన్య మెంబుసు, దురు కు మిడ తు పేళ్లో డెల్లంపినా, సురసురసుచె రాపరసత, శరీరము పేస్తు మతిచనా పేళ్లు. (కవిరాజమార్గము.)

క. [1]నాడువులకు సంధి నెగ్గులు
[2]వాడమిన శ్రుతి దుష్ట మయ్యె; భూతలమున ని
చ్చెడునెడ నినుమడి సిరి యనఁ,
[3]బడు నీజో డనినఁ జుట్టుప్రా వగుఁ గృతులన్[4]. 21

క. తుద వేఱు సేసి మఱి చ
కృఁదనపుఁడెనుఁగున సమర్చి కల నంబుజముల్
పడియు ననక కల వంబుజ
పడి యని కృతిఁ జెప్ప వైరిపద మనఁ బరఁగున్.[5] 22

క. [6]వెలయఁగఁ [7](జెఱాకు) విలు గొని
[8]యలరమ్ములు చేతఁ బట్టి యంగజుఁడు విరా
హుల నేయు నేర్పుకడిమిన్
దోల మెలయఁగ ననినఁ గాకుదోషం బయ్యెన్. 23

1 చ-నాడువు లగు సంధి నెగ్గులు. 2 డ-పాడమిన నతిదుష్ట మయ్యె. 3 చ-బడునిచ్చెటులను. 4. ఈపద్యముతరువాత చ-లో, ఇందు కుదాహరణము. అవనిపుడు పుట్టె నసురకుజము భంగి, బుధులు గుణులు నమల బుద్ధిఁ దలఁప, నిచ్చ నష్టసుతుల నితనికి శ్రీవాసు,దేవుఁ డనినఁ జుట్టుప్రావకృతుల. అని యున్నది. 5. చ-వైరిసర్గం బరయఁగా. వైరిపదమునకుఁ గన్నడమం దరసమాసమని పేరు. "పదవిధికన్నడకంస,కృదకృమిల్లాప్యరిం పె సం నన ఱిది, ధృడుణిసాపాలకీయో క్షే,క్ష్వకు పెఱిఖఱొళాగదగు విసద్ధసమాసం." (శబ్దమణిదర్పణము) 6 చ-వెలసినచెటాకువిలుగొని,యలసటఁ ద్రిప్పుచునుచ్చె నంగజుఁడుసవిరహుల నేయ ననినఁ గలిమిన్, దోల మెలయఁగ ననినఁ గాకుదోషములయ్యెన్. 7. మూలమునలో జిగురాకని యున్నది గాని యది పొరపాటు. 8. క-యలమరు ద్రిప్పుచును వచ్చి యంగజుఁడు విరాహులఁ నేయ నమలికలమని, దోఁమిగులఁగననినఁ గాకుదోషం బయ్యెన్.

క. ఈతద్ధ్రు "నృపస్య నగరం
యాతి" యనం జనిన సుప్తిఙంతంబులు, "కృ
త్వా తీర్త్వా జిత్వా" యన
బ్రాఁతిగ నీక్రియలు చొరవు [1]భాషాకృతులన్. 24

క. వితతసుకవివాక్యం బవ
గతమై 'కవయో వదంతి కావ్యం' బని స
త్కృతి నీక్రియఁ బెట్టించిన
నతిశయమై యుండు సుప్తిఙంతం బయ్యెన్. 25

క. ఇవి మొదలగునొడువు లనే
కవిధగ్రామ్యోక్తు లెన్ని కల వన్నియు స
త్కవు లపశబ్దము లని త
త్కవితల మెచ్చరు కవీంద్రకల్పమహీజా!. 26

క. శ్రీదేవీపతి రేచఁడు
గాదిలియై చనఁగ దేశకాలకళాలో
కాదివిరోధస్థితుల స
మాదరమునఁ దెలియఁ జెప్పు నఖిలజనులకున్. 27

క. కలహంసలు క్రొమ్మామిడి
తలిరులలోఁ గోకిలాళి తామరవిరిపు
వ్వులలో నాడెడు ననును
కులు దేశవిరోధనామదోషము లయ్యెన్. 28

1. ఇచ్చట భాష యనఁగా సంస్కృతముకంటె భిన్నమయిన దేశభాష. ఈశబ్ద మీయర్థమం దుత్తరదేశమందు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

క. [1]చినికెదుఁ బురినెమిళులు ముద
ముననాడెను నింద్రగోపములు పాడెడు నా
మనికాల మయ్యె నిలలో[2]
ననఁ గాలవిరోధదోష మనిరి కవీంద్రుల్. 49

క. అసమగజము లందలములు[3]
కొసమాత్రకుఁ దెచ్చి నట్టిగుఱ్ఱంబుల నం
కుస మిడక యెక్కె ననఁగా
హాసనీయకళావిరోధ మనిరి కవీంద్రుల్. 50

క. విను కరహీనుఁడు తగ వ్రా
సినపత్త్రము తెచ్చి యొక్క చెవిటి వినఁగ బో
రనఁ జదివె మూఁగ సభలో
నన లోకవిరోధదోష మనిరి కవీంద్రుల్. 51

క. [4]ఘనదండకాష్ఠకృష్ణా
జినములు సొగయింప నొక్కజినముని చనుదెం
చె ననఁగ సమయవిరోధం
బని కవులకుఁ జెప్పఁ గవిజనాశ్రయుఁ డొనరన్. 52

1 చ-చినికెంపుభువి. 2 చ-మునికాంతమయ్యెఁ బొమ్మ ట్లన. 3 చ-అసమగజంబుల వృత్తుల. హ-అసమగజములు పూర్వులు. 4 చ-లో లేదు. చూ-అసమాంగఁ బులితోలును, స్తనమునం బలుజడలు వాల్చి సొగసుఁ దొప్పెన్, హిమకరశేఖరుఁ డీ నన, సమయవిరుద్ధార్థ మనుచుఁ జెప్పు సత్కృతులన్. (కావ్యాలంకారచూడామణి).

క. [1]జినమతధర్మమహింసయ
యనుమతమున వితతముగ గజాసురుఁ బాపం
బన్ని చంపఁ డయ్యో యీశ్వరుఁ
డన నిది యాగమవిరోధ మనిరి కవీంద్రుల్. 63

క. అని యిట్టివి దశదోషము
లనఁ జనుఁ గృతి నివియ వెండి యతిశయతరమై[2]
చనుఁ గొన్ని యెడల ధీరుల
మన మలరఁగఁ జెప్పిరేని మల్లియరేచా! 64

క. జయదేవాదిచ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపునం జెలువుగ మ
ల్లియరేచన సుకవిజనా
శ్రయుఁ డీఛందంబుఁ జెప్పె జనులకుఁ [3]దెలియన్. 65

[4]గద్యము. ఇదివాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరా
యమాన కవిజనాశ్రయశ్రావకాభరణాంక[5]విరచితం బైన
కవిజనాశ్రయచ్ఛందంబునందు దోషాధికారము.[6]

1 చ-లో లేదు. 2 చ-అనునీదశవిధదోషము, లనఁ గృతులం దివియ వెండి యతిశయకరమై. 3 క-నాదరన్. 4 చ-లో లేదు దీనికిఁబూర్వము చ-లో నీక్రిందిపద్య మున్నది. సకలమహీజనంబులకు సంతసమయ్యెడు సౌఖ్యసంపదల్, సకలధరాధినాథులు నిజస్థితి దప్పక భూమి నేలఁగా, సకలకవీశ్వరుల్ పొగడఁ జంద్రుఁడు సూర్యుఁడు గల్గునంతకున్, సకలధరిత్రిలో నెలసి ఛందము తద్ద వెలుంగుచుండెడున్. 5 చ-శ్రావకాభరణ. 6 సమాప్తః కౌర మని పాఠాంతరము.

* ప్రస్తుతపద్యములు.

పఙ్క్తిచ్ఛందంబునందు :—

మనోరమావృత్తము.

నరజగంబులఁ మనోరమఁ
బరఁగు షడ్యతిం బఠింప నో.

మణిరంగవృత్తము.

సప్రసాదరసాగము పొందుఁ
దీప్రబాణయతిఁ మణిరంగఁ.

పంచకమలావృత్తము.

పంచకమలాఖ్యఁ భయసల్గం
బంచితముగా షడ్యతిఁ జెందుఁ.

త్రిష్టుప్ఛందంబునందు :—

ఉపజాతివృత్తము.

ఈ రెండువజ్రంబులు నిండుఁ గూడఁ
సరోజనేత్రా! యుపజాతి యయ్యెఁ.

మందారదామవృత్తము.

ఆఱింట విశ్రాంతి యై తాతగాస్వా
ధారంబు మందారదామంబు రుద్రా!

* 25 వపద్యము క-లోనున్నది 14 వ పద్యము ద-లో నున్నది. తక్కినవన్నియు బ-లో నున్నవి.

సుముఖవృత్తము.

నజజవమున్ శరవిశ్రమముం

సుజననుతా! సుముఖం బెసఁగుం.

జగతీఛందంబునందు :—

పుటవృత్తము.

నగయుతయతితో నాతయుతం బై

యగణము తగ ఫాలాక్ష! పుటం బౌ. 7

చంద్రవర్త్మవృత్తము.

చంద్రవర్త్మ మగు సామజయతితోఁ

జంద్రజూట! రనభంబు సగణమున్. 8

కుసుమవిచిత్రవృత్తము.

కుసుమవిచిత్రం గొను నయయుగ్మం

బసదృశషడ్యత్యభిహిత మైనం. 9

ఉజ్జ్వలవృత్తము.

స్మయరుచి తలపడ్యతి నుజ్జ్వలా

హ్వాయము ననభరావళిఁ జెందినం. 10

అతిజగతీఛందమునందు :—

ప్రీతివృత్తము.

సగణత్రయముం జగసంయుతంబుగా

నెగడు న్నిధివిశ్రమనీతిఁ బ్రీతికిం. 11

సుమంగలీవృత్తము.

సజసంబుతో సగము సగతితో సా
మజ్జవిశ్రమంబున సుమంగలి యయ్యెన్. 12

క్షమావృత్తము.

ననతతగములన్ నవ్యభూభృద్యతిన్
వినుతమయి క్షమావృత్త మొప్పు న్మహిన్. 13

శక్వరీఛందమునందు :—

జలంధరవృత్తము.

- వ్రాలిభ్రకారమునన్ భభజనంబులతో
లాలితకీర్తి! దిశాయతి జలంధర యగు. 14

లోలావృత్తము.

భూతేశా! మసమంబుల్ పొందంగా భగగంబుల్
స్వాతంత్ర్యక్షితిభృద్విశ్రామం బొందును లోలన్. 15

కమలవిలసితవృత్తము.

కమలవిలసితము కలయతితోడన్
క్రమమున ననననగగములు గూడన్. 16

అతిశక్వరీఛందమునందు :—

మాలినీవృత్తము.

ననమయయయుతంబు న్నాగవిశ్రాంతమై యి
ట్లనుపమ మగుమాలిన్యాహ్వయం బయ్యె ధాత్రిన్. 17

మణిగణనికరవృత్తము.

ననులఘుగురుకము మణిగణనికరం
బనఁ జను నెనిమిది యగునెడ యతిగాన్.

[1]శాంతివృత్తము.

ఒందుగా రజద్వయంబు లొప్ప రేఫతో జనా
నందకారి శాంతి యయ్యె నాగవిశ్రమంబుతో.

సుకేసరవృత్తము.

హరినిభమూర్తి! సత్కవిజనాశ్రయా! సుకే
సర మగు దిగ్యతి న్నజభజంబు రేఫతోన్.

మనోజ్ఞవృత్తము.

నజజభరప్రకరంబున న్నిధివిశ్రమం
బజితమనోజ్ఞ మగున్ నయం బొనగూడఁగాన్.

మాలతీవృత్తము.

కరటివిరతి నారకాంత యాయుక్తితోడన్
మరిగి తిరిగి చెప్ప మాలతీవృత్త మయ్యెన్.

ప్రభద్రకవృత్తము.

రజనిచరాన్వవాయహర! రామ! రాఘవా!
నజభజరల్ ప్రభద్రకము నవ్యదిగ్యతిన్.

చంద్రరేఖావృత్తము.

సారంబై చంద్రరేఖన్ జంచస్మ్రరేఫల్ మయూరసం
చారంబుం జెంది పొందున్ సప్తోదయద్విశ్రమం బై

1 [redacted] దీనికే సుగంధి యని పే రున్నది.

హంసయానావృత్తము.

ఆనతారిరేచ! హంసయానకొప్పుఁ గుంజర
స్థానవిశ్రమంబుగా రజద్వయంబు రేఫతో. 25

ఆకృతిచ్ఛందమందు :—

విచికిల స్తబకవృత్తము.

శబరవికృతిధర! పురహర! సవిత్రృవిరతి విచికిల
స్తబకమున నిరువదిలఘువులు చన లగ మొగిఁబెనఁగుఁ.[1]

వికృతిచ్ఛందంబునందు :—

పద్మనాభవృత్తము.

ఎన్నఁగ నీతం ఢనాఢ్యంతుఁ డంచుం బ
ంతు రెవ్వారి వాఁ డెల్లనాఁడుఁ
నన్నేలు నా నర్కవిశ్రామమై పద్మ
నాభం బగుఁ సప్తతంబుల్ గగంబుఁ. 27

మత్తాక్రీడితవృత్తము.

మత్తాక్రీడితం బగు వృత్తం బొఁ ద్రిదశయతి
మయమననననముల్.[2] 28

1 ద్వితీయపాదమందు యతి చెడినది. 2 యతి చెడినది. మత్తాక్రీడాఖ్యం బెంపారు న్మమత నననన మహితనుగుచు ర, కొన్నైత్రబహ్మ క్రాంతు ల్గ్రింద్రై. (అప్పకవీయము).

క వి జ నా శ్ర య ము.

పీ ఠి కా ను క్ర మ ణి క.

కవిజనాశ్రయము.

గ్రంథానుక్రమణిక.

గ్రంథానుక్రమణిక.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

ుట. పద్యము.		తప్పు.	ఒప్పు.
5	13	జడ్డక్కరములు	జడ్డక్కరముల
,,	,,	మూఁడుఁగూడికొనగణములగున్	మూఁడుగూడికొనగణ మయ్యెన్.
9	(అడుగున)	4-వ-కళ్య	ఇది 10 పుట యడుగుననుండ వలయును.
10	31	మనుష్యగణంబులు	మనుష్యగణంబులు
2	40	వాఁడ్లగుఁగ్రుతిపతి	వాఁడగుఁగృతిపతి,
6	54	యగణంబున్,	యగణంబున్
,,	,,	పొలుప	పొలుచు
,,	55	దానిరువదేను	దానిరువదేను
18	(అడుగున)	ధరబవనబీజములు	ధరఁబవనబీజములు
9	62	బరఁగఁగ	పరఁగఁగ
,	(అడుగున)	వర్గయ	వర్గయతి
0	65	జఘాణనముల్	జఘాణనముల్
2	71	వరకృతులకు	వరకృతులను
5	(వచనము)	తిప్రాసం	త్రిప్రాసం
	84	దానమనోహర	2దానమనోహర
9	(వచనము)	ఆకృతి	ఆకృతి
1		... ...	(రెండవవచనము మొదట) వ, యని యుండవలయును,
32	(వచనము)	పాదంబులుగా	పాదంబుగా
35	34	రనరంబులుక	రనరంబులన్
44	(వచనము)	ఆత్యుక్తి	అత్యుక్తి
45	90	పృథ్వీవృత్తము	1. పృథ్వీవృత్తము
47	(అడుగున)	ద్రిజగదభష్టదా	ద్రిజగదభీష్టదా
,,		ఉత్పలామాలా	ఉత్పలమాలా

పుట.	పద్యము.	తప్పు.	
48	112	లతిత	లలిత
52	124	విశేషగుణ	విశిష్ట ,,
54	133	విలసత్ప్రాదంబులు	విలసత్ప్రాద్ధంబుల
,,	,,	నిడియాపాదములఁ	నిడనపాదములఁ
,,	,,	పద్ధతినొప్పున్	పద్ధతియొప్పున్
	(అడుగున)	రోచనా. కచ,	రోచనా. క-చ-
55	(వచనము)	స్వస్థానా ధవృత్తములలో	స్వస్థానార్ధసమావృత్తములల
56	(అడుగున)	వృత్తమునను జేరినవి	వృత్తమునకుఁ జేరినవి
57		రథోద్ధత	రథోద్ధత
,,	137	(ఈపద్యముతరువాత)	'పరస్థానార్ధసమావృత్తముః లో' అనిశీర్షికయుండవలయు
60	5	ర్థములన్	ర్ధములన్
61	(అడుగున)	ప్రథమేర్థే	ప్రథమేర్ధే
62	9	జతద్గీతయశా	జగద్గీతయశా
,,	(అడుగున)	ద్వితీయార్థ	ద్వితీయార్ధ
,,	,,	ర్వార్థం	ర్వార్ధం
63	(అడుగున)	సుత్తరార్థము	సుత్తరార్ధము
,,	,,	మూలములోలేదు	మాతృకలోలేదు
66	16	నర్థవృష్టి	నర్ధవృష్టి
69	21	2/2 మూఁడు	2 మూఁడు
71	(అడుగున)	జంద్రసూ	జంద్రసూ
74	(అడుగున)	మంజిరి	మంజరి
78	8	అగునర్థ	అగునర్ధ
81	8	విశేషదానము	విశిష్టదానము